

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет фінансів

Кафедра фінансів імені Віктора Федосова

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

**МИТНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ТА
ПОСЕРЕДНИЦТВО**

Галузь знань

07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність

**072 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»**

Форма навчання: очна (денна)

очна (денна), заочна, дистанційна

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**на тему «Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил у
контексті дотримання митної безпеки держави в сучасних умовах»**

здобувача Чмільової Олени Вікторівни

(ПІБ, підпис)

Науковий керівник: к.е.н., доц. Бороденко Т.М.

(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри фінансів імені Віктора Федосова:

д.е.н., проф. Буряченко А.Є.

(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БОРОТЬБИ З КОНТРАБАНДОЮ ТА ПОРУШЕННЯМИ МИТНИХ ПРАВИЛ.....	7
1.1 Поняття та складові митної безпеки держави в сучасних умовах	7
1.2 Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил: сутність та значення.....	15
1.3. Інструменти боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил.....	21
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ БОРОТЬБИ З КОНТРАБАНДОЮ ТА ПОРУШЕННЯМИ МИТНИХ ПРАВИЛ У КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	29
2.1 Нормативне регулювання митної безпеки в Україні.....	29
2.2 Аналіз діяльності митниці щодо протидії контрабанді та порушень митних правил	35
2.3 Оцінка ефективності боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил	42
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ПОКРАЩЕННЯ СТАНУ БОРОТЬБИ З КОНТРАБАНДОЮ ТА ПОРУШЕННЯМИ МИТНИХ ПРАВИЛ У КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	52
3.1. Європейський досвід боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил	52
3.2. Шляхи підвищення ефективності боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил у контексті дотримання митної безпеки держави.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76
ДОДАТКИ.....	85

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що контрабанда залишається одним із найсерйозніших викликів сучасного суспільства, перетворившись із локальної проблеми на глобальну загрозу через процеси глобалізації. Незаконне переміщення наркотиків, зброї, боєприпасів, вибухових речовин, культурних та історичних цінностей через митні кордони стало основним джерелом швидкого збагачення для організованих злочинних угруповань. Відкритість кордонів та лібералізація міжнародної торгівлі створюють нові можливості для цих злочинних груп, що активно їх використовують.

Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків позитивно впливає на економіку країни, однак також відкриває можливості для зловживань. Суб'єкти, які порушують законодавство, прагнуть використовувати ці процеси для особистої вигоди. Через стратегічне географічне розташування України її територія часто слугує транзитним маршрутом для наркотиків, зброї та інших заборонених товарів. Часті випадки нелегального вивезення культурних та історичних цінностей з України, а також ввезення розшукуваних транспортних засобів, становлять серйозну загрозу для національної безпеки.

Державні програми боротьби з контрабандою, впроваджені урядом України в останні роки, спрямовані на створення ефективної системи протидії цьому явищу. Вживаються рішучі заходи для підвищення ефективності боротьби з контрабандою не тільки на кордонах, але й на внутрішньому ринку країни. У контексті активного інтегрування України в ринок ЄС, боротьба з незаконним обігом наркотиків набула міжнародного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливо підкреслити, що дослідження цієї проблеми в Україні значно активізувалося останнім часом. Так, питанню боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил присвячені праці таких науковців, як: Тищенко В. Ф., Костяна О. В., Коломієць О., Тертична А., Найденко О., Комзюк В. Т., Барилко Д. І., Гуцул І.

А., Тильчик В. В., Тарасенко Р. І., Яромій І. В., Бобрижна Г. В., Калініченко А. І., Співак І. В., Лебедєва Є. О., Фальковський А. О., Єршов Д. А., Коломоєць О. В., Сорокина С. В., Артеменко В. С., Шевченко О. Є., Дьяченко О. В., Зубко О. В., Допілко В. О., Явдошук Р. В., Бортнікова М. Г., Чиркова Ю. Л., Бережнюк І. Г.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи – з’ясувати теоретичні та практичні аспекти боротьби з контрабандою й порушеннями митних правил, розробити стратегічні рішення для їх удосконалення у контексті забезпечення митної безпеки держави.

Відповідно до мети встановлено наступні *завдання дослідження*:

- дослідити поняття та складові митної безпеки держави в сучасних умовах;
- визначити сутність та значення боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил;
- виокремити інструменти боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил;
- дослідити нормативне регулювання митної безпеки в Україні;
- здійснити аналіз діяльності митниці щодо протидії контрабанді та порушень митних правил;
- провести оцінку ефективності боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил;
- охарактеризувати європейський досвід боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил;
- визначити шляхи підвищення ефективності боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил у контексті дотримання митної безпеки держави.

Об’єктом дослідження є стан боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил у контексті дотримання митної безпеки України.

Предметом дослідження є теоретичні аспекти інструментів боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил.

Методи дослідження. У процесі дослідження було застосовано комплекс методів, зокрема: структурно-логічний аналіз, загальнонаукові методи аналізу та синтезу, статистичний аналіз, системно-структурний підхід, а також табличні й графічні методи представлення даних. Крім того, використовувався метод узагальнення для формування висновків і рекомендацій.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів полягає в дослідженні поняття та складових митної безпеки держави в сучасних умовах; визначенні сутності та значення боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил; виокремленні інструментів боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил. Практичне значення отриманих результатів полягає в дослідженні нормативного регулювання митної безпеки в Україні; здійсненні аналізу діяльності митниці щодо протидії контрабанді та порушень митних правил; проведенню оцінки ефективності боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил; характеристиці європейського досвіду боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил; визначенні шляхів підвищення ефективності боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил у контексті дотримання митної безпеки держави.

Інформаційна база дослідження ґрунтується на законодавчих та нормативно-правових актах, що регулюють аспекти митної безпеки, наукових напрацюваннях українських і зарубіжних дослідників та практиків у сфері митної справи, а також на аналітичних звітах органів Державної митної служби України.

Апробація матеріалів кваліфікаційної магістерської роботи. Матеріали кваліфікаційної магістерської роботи апробовані на Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні питання економіки та фінансів: глобальні виклики та тренди», 07 листопада 2024 року. Опубліковані тези на тему «Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил у контексті дотримання митної безпеки держави в сучасних умовах».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БОРОТЬБИ З КОНТРАБАНДОЮ ТА ПОРУШЕННЯМИ МИТНИХ ПРАВИЛ

1.1 Поняття та складові митної безпеки держави в сучасних умовах

Одним із основних аспектів проблем глобалізації економіки є гарантування митної безпеки держави, що суттєво впливає на національну економіку.

Передусім, це пов'язано з контролем зовнішньоекономічної діяльності, спрямованим на захист вітчизняного виробника, боротьбу з контрабандою та охорону прав інтелектуальної власності. Усі ці питання повинні вирішуватися шляхом посилення митного контролю, а також застосування тарифних і нетарифних методів митного регулювання. Сучасний стан забезпечення митної безпеки в Україні є особливо важливим у контексті реформи Державної митної служби, спрямованої на підвищення ефективності заходів контролю та збільшення товарообігу на державних пунктах пропуску. Тому питання митної безпеки України посідає важливе місце в наукових дослідженнях.

В праці Тищенко В. Ф. та Костяна О. В. митна безпека розглядається як рівень захищеності економічних інтересів держави, її громадян і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності від загроз, що виникають під час митного оформлення та контролю при переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон[1]. Це визначення акцентує на необхідності забезпечення захисту усіх учасників зовнішньоекономічної діяльності від ризиків, що супроводжують митні процедури, підкреслюючи, що ефективна митна політика має забезпечувати прозорість і безпеку економічних процесів, мінімізуючи потенційні загрози для національної економіки та прав учасників ринку.

Коломієць О. описує митну безпеку як систему заходів, спрямованих на запобігання порушенням митного законодавства, забезпечення надійного

контролю за дотриманням митних правил, а також на протидію загрозам економічній безпеці держави через митну сферу [2]. Цей підхід акцентує увагу на комплексності системи заходів, що включає не лише контроль, але й профілактику правопорушень.

На думку Тертичної А., Найденко О. митну безпеку доцільно визначати як стан захищеності економічних інтересів держави, що забезпечує належний порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України[3]. Це включає ефективне здійснення митного контролю, впровадження митних процедур, протидію правопорушенням у митній сфері, а також виконання інших завдань, покладених на митні органи для гарантування економічної безпеки та законності в зовнішньоекономічній діяльності.

Комзюк В. Т. трактує митну безпеку як захист національних інтересів у сфері зовнішньої торгівлі та митного регулювання, який реалізується через ефективний митний контроль і нагляд за переміщенням товарів через державний кордон [4]. Це визначення підкреслює значущість митного контролю для захисту національних економічних інтересів.

Барилко Д. І. формулює митну безпеку як сукупність правових, організаційних та технічних заходів, спрямованих на захист держави від загроз економічного, соціального та екологічного характеру, що можуть виникнути під час переміщення товарів через митний кордон [5]. Це визначення підкреслює широкий спектр загроз, які охоплюють не лише економічні, а й соціальні та екологічні аспекти.

Гуцул І. А. характеризує митну безпеку як комплекс заходів, націлених на мінімізацію ризиків, пов'язаних із незаконним переміщенням товарів через кордон, а також на забезпечення захисту економічних інтересів держави [6]. Цей підхід акцентує увагу на запобіганні незаконним діям і зменшенні ризиків для економіки.

Тильчик В. В. визначає митну безпеку як стан правового та організаційного забезпечення митної діяльності, що сприяє захисту

економічних інтересів держави та протидії загрозам економічній безпеці в митній сфері [7]. Це визначення підкреслює важливість правового та організаційного забезпечення для досягнення митної безпеки.

Яромій І. В. описує митну безпеку як стан ефективності митного контролю, спрямованого на запобігання контрабанді та незаконному переміщенню товарів через державний кордон [8]. Це визначення акцентує увагу на ефективності митного контролю як основному механізмі забезпечення митної безпеки.

Бобрижна Г. В. визначає митну безпеку як систему правових, організаційних та технічних заходів, які спрямовані на забезпечення законності переміщення товарів через державний кордон та на запобігання порушенням митного законодавства [9]. Автор акцентує важливість комплексного підходу до забезпечення законності в митній сфері.

Калініченко А. І. характеризує митну безпеку як інтегровану систему заходів, що забезпечують захист економічних інтересів держави в умовах зовнішньоекономічної діяльності та взаємодії з міжнародними організаціями [11]. Цей підхід підкреслює інтегративний характер митної безпеки та її зв'язок із міжнародними аспектами.

Кравченко В. В. визначає митну безпеку як стан захищеності національних інтересів держави від загроз, що виникають у сфері митного контролю і регулювання, що забезпечується через систему правових, організаційних та технічних заходів [11]. У цьому визначенні акцентується увага на системному підході до забезпечення митної безпеки.

Сорокина С. В. описує митну безпеку як інтегровану систему заходів, які спрямовані на захист державних економічних інтересів через запобігання, виявлення та протидію митним правопорушенням і загрозам [17]. Цей підхід підкреслює важливість інтеграції різних заходів у забезпечення митної безпеки.

Допілко В. О. трактує митну безпеку як захист національної економіки від негативних впливів, що реалізується через митний контроль та управління

зовнішньоекономічною діяльністю, включаючи заходи протидії контрабанді і порушенням митних правил [18]. Автор у даному визначенні акцентує увагу на захисті економіки від негативних впливів за допомогою митного контролю.

Лебедева Є. О. характеризує митну безпеку як сукупність правових, організаційних та технічних заходів, що забезпечують захист економічних інтересів держави від загроз, пов'язаних із митним регулюванням та контролем [14]. Це визначення підкреслює важливість комплексного підходу до митної безпеки.

Костяна О. В. визначає митну безпеку як стан забезпечення надійності митної системи через ефективне управління митним контролем, протидію порушенням митних правил та захист національних економічних інтересів [1]. Дане визначення акцентує увагу на важливості ефективного управління митним контролем для досягнення митної безпеки.

Аналіз наукових підходів до визначення поняття митної безпеки демонструє багатогранність цього явища, яке охоплює різноманітні аспекти, пов'язані із захистом економічних інтересів держави. Дослідники акцентують увагу на таких ключових складових, як ефективний митний контроль, протидія порушенням митного законодавства, впровадження організаційних, технічних та правових заходів, а також мінімізація ризиків, пов'язаних із незаконним переміщенням товарів через митний кордон.

Більшість визначень підкреслюють стратегічну роль митної безпеки у забезпеченні стабільності зовнішньоекономічної діяльності держави та захисту її національних інтересів. При цьому акценти варіюються від зосередження на правовій і організаційній структурі до інтегративних підходів, які враховують міжнародні аспекти та соціально-економічні виклики.

Загалом митна безпека постає як системне та комплексне явище, що вимагає гармонізації правових, технічних і організаційних інструментів для забезпечення законності у митній сфері, протидії загрозам та сприяння сталому економічному розвитку.

Отже, аналіз визначень поняття митної безпеки дозволяє зробити висновок про те, що митну безпеку доцільно визначати, як стан захищеності економічних, соціальних та екологічних інтересів держави, що забезпечується через комплекс правових, організаційних і технічних заходів. Митна безпека є важливою складовою економічної безпеки держави, яка забезпечує стабільність, прозорість і законність зовнішньоекономічних процесів у контексті внутрішніх і міжнародних викликів.

Всі ці визначення надають різні аспекти розуміння митної безпеки, підкреслюючи її важливість для захисту економічних інтересів держави, забезпечення законності та протидії правопорушенням у митній сфері.

Митна безпека країни є багатогранною системою, що включає кілька ключових складових, які забезпечують ефективне функціонування митної системи та захист національних економічних інтересів. Основні складові митної безпеки визначаються науковцями, враховуючи різні аспекти діяльності митних органів.

Рисунок 1.1 - Складові митної безпеки країни

Джерело: складено за [16-20]

Правова складова є фундаментом для ефективного функціонування митної системи. Вона охоплює закони, нормативні акти, міжнародні договори та угоди, які визначають порядок здійснення митного контролю та регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Як зазначає Коломієць О., правова складова митної безпеки забезпечує дотримання законності під час переміщення товарів через митний кордон, а також попередження митних правопорушень[16].

Організаційна складова охоплює структуру та функціонування митних органів, включаючи систему управління, кадрове забезпечення, а також координацію між різними відомствами та службами. Шевченко О. Є. підкреслює, що ефективна організація митної служби є важливим елементом забезпечення надійності митної системи та захисту національних інтересів [17].

Технічна складова стосується використання сучасних технологій і засобів для здійснення митного контролю. Це включає автоматизовані системи обробки даних, сканери, засоби моніторингу та аналізу ризиків. Важливість технічної складової як інструменту мінімізації ризиків і підвищення ефективності митного контролю підкреслює Зубко О.В.[18].

Інформаційна складова передбачає обмін даними та інформацією між митними органами, іншими державними установами та міжнародними партнерами, що дозволяє оперативно реагувати на загрози та порушення митних правил. За словами Лебедева Є. О., інформаційна складова є критично важливою для забезпечення ефективного управління ризиками та координації дій митних органів[14].

Міжнародний аспект митної безпеки передбачає взаємодію з іншими державами та міжнародними організаціями. Він включає укладення угод про співпрацю, участь у міжнародних програмах і обмін інформацією. Бережнюк І. Г. зазначає, що міжнародна складова дозволяє ефективніше боротися з транснаціональною контрабандою та митними правопорушеннями [21].

Митна безпека є ключовим елементом забезпечення захищеності національних інтересів у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Вона охоплює заходи, спрямовані на підтримання безпеки міжнародної торгівлі, боротьбу з контрабандою та порушенням митних правил. У процесі забезпечення митної безпеки важливим є створення сприятливих умов для розвитку міжнародної торгівлі, запобігання незаконному обігу товарів та порушенням митного законодавства. Водночас, одним з основних завдань є адаптація митного законодавства України до міжнародних та європейських стандартів, що сприяє спрощенню митних процедур та забезпеченню швидкого переміщення товарів через кордон. Крім того, митна безпека має на меті запобігання ввезенню товарів, які можуть загрожувати життю та здоров'ю населення.

Для досягнення зазначених цілей митна служба впроваджує широкий комплекс заходів, спрямованих на протидію внутрішнім і зовнішнім загрозам. Ці заходи являють собою сукупність форм, методів та інструментів, які дозволяють ефективно регулювати митну діяльність і забезпечувати високий рівень захищеності митних інтересів держави. Особлива увага приділяється удосконаленню механізмів контролю, що стосуються повноти сплати митних платежів, а також аналізу ризиків, пов'язаних із незаконною діяльністю в сфері зовнішньої торгівлі.

Науковець І. Бережнюк зазначає, що однією з найбільших загроз для митної безпеки є недобір митних платежів до державного бюджету, що ставить під загрозу фінансові інтереси держави[21]. Він акцентує увагу на тому, що митні органи повинні зосереджувати свої зусилля не лише на сумі зібраних платежів, але й на контролі за їх повнотою та правомірністю стягнень.

П.В. Пашко, у свою чергу, наголошує на важливості розвитку митного пост-аудиту як ефективного інструменту оцінки ризиків та контролю за дотриманням митного законодавства після завершення митного оформлення[25]. Останніми роками значна увага приділяється саме

перевіркам після фактичного оформлення вантажів, що забезпечує додатковий контроль за повнотою сплати митних платежів суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином, об'єктом митної безпеки є митні інтереси держави, що передбачають захист національної економіки, забезпечення належного виконання митних зобов'язань та сприяння легітимній зовнішньоекономічній діяльності. Митна безпека також є індикатором ефективності митної політики держави, яка має бути адаптованою до нових глобальних викликів та тенденцій розвитку міжнародної торгівлі.

П.В. Пашко зазначає, що митні інтереси забезпечують як зовнішньоекономічну, так і митну безпеку, проте вони мають певні відмінності між собою[23]. Митна безпека включає сукупність економічних, правових, політичних та інших заходів, спрямованих на захист державних інтересів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, зокрема в митному регулюванні. Основна мета забезпечення митної безпеки полягає в досягненні необхідного рівня надійності під час реформування митної системи, що спрямоване на підтримку міжнародної торгівлі. Під терміном «забезпечення митної безпеки» слід розуміти використання різноманітних засобів, методів і інструментів, що дозволяють протидіяти як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам у процесі реалізації митної політики[23]. Це означає встановлення балансу між спрощенням митних процедур і забезпеченням належного рівня захисту митних інтересів та надійності.

Забезпечення митної безпеки можна також розглядати як здатність прийняття управлінських рішень в рамках наявної системи захисту економічних інтересів держави, що дозволяють протидіяти потенційним загрозам у митній сфері. Ефективне державне управління в цьому контексті передбачає впровадження митних процедур, що з одного боку сприяють спрощенню і прискоренню митного контролю та оформлення, а з іншого - забезпечують надійний рівень митної безпеки та захисту національних інтересів.

В сучасних умовах реформування державного управління, зокрема щодо спрощення митних процедур і приведення митної діяльності у відповідність до міжнародних стандартів, можна виділити такі основні напрямки управління митною безпекою та зовнішньоекономічною безпекою: митно-тарифний, контрольно-економічний, організаційно-правовий, інформаційно-технологічний та адміністративно-політичний.

Отже, митна безпека держави є ключовою складовою національної безпеки, яка включає комплекс заходів, спрямованих на захист економічних інтересів країни та забезпечення дотримання законності під час переміщення товарів через митний кордон, попередження контрабанди та інших митних правопорушень. Митна безпека країни базується на інтеграції різних складових, кожна з яких відіграє важливу роль у захисті економічних інтересів держави та забезпеченні стабільності зовнішньоекономічної діяльності. Вона є невід'ємною частиною системи національної безпеки, оскільки митний контроль безпосередньо впливає на економічну стабільність і суверенітет держави.

1.2 Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил: сутність та значення

Боротьба з контрабандою є ключовим аспектом забезпечення митної безпеки та економічної стабільності держави. Це комплекс заходів, спрямованих на виявлення, попередження та припинення незаконного переміщення товарів, культурних цінностей, зброї, наркотичних речовин та інших об'єктів, заборонених або обмежених для переміщення через митний кордон.

Лебедева Є. О. визначає боротьбу з контрабандою як систему організаційних, правових та технічних заходів, які спрямовані на протидію незаконному переміщенню товарів через митний кордон, з метою захисту

національних інтересів та забезпечення економічної безпеки держави [14]. Це визначення підкреслює важливість комплексного підходу, у якому правове регулювання та застосування технічних засобів відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного митного контролю.

Кузьмін О. Е. акцентує, що боротьба з контрабандою передбачає активне використання правоохоронних заходів, інформаційних технологій та міжнародної співпраці для зменшення ризиків незаконного переміщення товарів через державні кордони [33]. Цей підхід акцентує важливість співпраці на внутрішньому та міжнародному рівнях, а також застосування сучасних технологій для моніторингу та контролю.

Гребельник О. П. трактує боротьбу з контрабандою як захист економічних інтересів країни шляхом забезпечення ефективного митного контролю та правозастосування, а також шляхом підвищення відповідальності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за порушення митних правил [30]. Цей підхід підкреслює важливість правозастосовчих заходів і контролю над діяльністю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності для підтримки правопорядку.

Мельник О. Г. зазначає, що боротьба з контрабандою є комплексом міжвідомчих заходів, які передбачають тісну взаємодію митних органів з іншими правоохоронними структурами для забезпечення ефективного контролю над зовнішньоекономічною діяльністю [33]. Це визначення підкреслює необхідність координації зусиль між різними відомствами для досягнення максимальної ефективності в протидії контрабанді.

Терлецька В. О. розглядає боротьбу з контрабандою як процес, що включає як превентивні, так і каральні заходи, спрямовані на виявлення, попередження і припинення протиправного переміщення товарів через державний кордон, а також на забезпечення дотримання митного законодавства [33]. Це визначення акцентує на необхідності не лише виявлення та припинення порушень, але й на превентивних заходах, що знижують ймовірність їх виникнення.

Таким чином, боротьба з контрабандою включає в себе комплексний підхід, де важливу роль відіграють правові, організаційні, технічні заходи, міжнародна співпраця та застосування сучасних технологій. Ефективність цієї боротьби залежить від тісної взаємодії між митними та правоохоронними органами, а також від чіткого дотримання митного законодавства.

Боротьба з порушеннями митних правил є складним і багатогранним процесом, що вимагає використання різноманітних підходів та інструментів. Визначення цього поняття в сучасній науковій літературі акцентують увагу на необхідності всебічного забезпечення дотримання митного законодавства.

Так, Коломієць О. визначає боротьбу з порушеннями митних правил як сукупність правових, організаційних та технічних заходів, що спрямовані на забезпечення дотримання митного законодавства, а також на запобігання та виявлення порушень при переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон [2]. Це визначення підкреслює значення правового забезпечення та координації діяльності різних служб і відомств, які залучені до процесу митного контролю.

Разумова О. трактує боротьбу з порушеннями митних правил як організацію та проведення контролюючих і профілактичних заходів, спрямованих на виявлення, розслідування та запобігання порушенням митного законодавства, що завдають шкоди економічним інтересам держави [33]. У цьому контексті акцентується важливість профілактики і контролю, які є основоположними для запобігання економічним втратам.

Іванова Т. В. зазначає, що боротьба з порушеннями митних правил охоплює використання сучасних технологій для моніторингу та контролю за переміщенням товарів, а також правозастосовчі дії, спрямовані на покарання осіб, винних у порушеннях митних правил [34]. Це визначення підкреслює значення технологічних інновацій у підвищенні ефективності митного контролю, а також важливість правозастосовчих заходів для підтримання правопорядку.

Бережнюк І. Г. акцентує, що боротьба з порушеннями митних правил ґрунтується на активній співпраці між митними органами та іншими правоохоронними структурами, що сприяє виявленню та припиненню порушень у сфері митного контролю [24]. Важливість міжвідомчої співпраці для забезпечення ефективності митного контролю є ключовим аспектом цього визначення.

Гребельник О. П. розглядає боротьбу з порушеннями митних правил як інтегрований підхід, що включає правове регулювання, організаційні заходи та застосування новітніх технологій для мінімізації ризиків і підвищення ефективності митного контролю [29]. Це визначення підкреслює необхідність комплексного підходу, що об'єднує різноманітні методи та інструменти для досягнення максимального рівня митної безпеки.

Таким чином, боротьба з порушеннями митних правил являє собою систему заходів, спрямованих на виявлення, попередження та припинення порушень законодавства, що регулює порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон. Сучасні визначення боротьби з порушеннями митних правил акцентують увагу на важливості правозастосування, організаційних заходів, використання сучасних технологій та співпраці на міжнародному рівні. Всі ці елементи є необхідними для ефективного функціонування митної системи та забезпечення національних інтересів держави.

Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил є важливим аспектом забезпечення митної безпеки та національної економічної стабільності. Ці заходи мають критичне значення для країни з кількох причин (рис. 1.2):

Рисунок 1.2 - Значення боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил для забезпечення митної безпеки країни

Джерело: складено за [31-35]

1. **Захист економічних інтересів держави.** Контрабанда та порушення митних правил завдають значної шкоди економіці держави. Незаконне переміщення товарів через митний кордон веде до втрат бюджету від митних зборів і податків, а також створює умови для недобросовісної конкуренції. Зокрема, це може знижувати доходи від торгівлі та порушувати ринкові умови, що шкодить бізнесу та створює умови для розвитку тіньової економіки.

2. **Забезпечення національної безпеки.** Контрабанда може використовуватися для незаконного ввезення небезпечних товарів, таких як зброя, наркотики чи інші небезпечні речовини, що може загрожувати національній безпеці. Переміщення таких товарів підриває стабільність і безпеку країни, тому боротьба з такими злочинами є важливою для підтримання правопорядку та безпеки[35].

3. **Захист здоров'я та навколишнього середовища.** Контрабанда часто пов'язана з ввезенням небезпечних або несертифікованих товарів, таких як медичні препарати або продукти харчування, які можуть бути небезпечними

для здоров'я. Належний митний контроль допомагає запобігти ввезенню таких товарів і захищати здоров'я населення. Також контроль за митними правилами дозволяє запобігти незаконному ввезенню товарів, що можуть завдати шкоди навколишньому середовищу.

4. Підтримання законності та правопорядку. Порушення митних правил підриває правову систему та соціальну дисципліну. Ефективна боротьба з порушеннями допомагає зміцнити правопорядок і забезпечити дотримання закону. Це також демонструє рішучість держави в боротьбі з економічними злочинами та підтримує довіру громадськості до правопорушників[34].

5. Розвиток ефективних митних систем. Системи контролю за митними правилами і боротьби з контрабандою сприяють розвитку і вдосконаленню митних процедур. Впровадження сучасних технологій та інструментів, таких як автоматизовані системи моніторингу та контролю, покращує ефективність митного управління і зменшує ризики порушень.

Отже, боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил має стратегічне значення для забезпечення економічної стабільності, безпеки та правопорядку в державі. Ефективні заходи в цій сфері сприяють розвитку економіки, забезпечують захист населення і навколишнього середовища, а також підвищують ефективність митних органів. Боротьба з порушеннями митних правил являє собою систему заходів, спрямованих на виявлення, попередження та припинення порушень законодавства, що регулює порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон. Сучасні визначення боротьби з порушеннями митних правил акцентують увагу на важливості правозастосування, організаційних заходів, використання сучасних технологій та співпраці на міжнародному рівні. Всі ці елементи є необхідними для ефективного функціонування митної системи та забезпечення національних інтересів держави.

1.3 Інструменти боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил

Протидія контрабанді та порушенням митних правил є важливим елементом забезпечення економічної безпеки держави.

Ця боротьба включає різноманітні інструменти та заходи, які допомагають виявляти та припиняти незаконні дії. Основними інструментами, що використовуються для боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил є[32-35]:

1. Законодавчі інструменти. Законодавча база відіграє ключову роль у боротьбі з контрабандою. Вона включає нормативно-правові акти, які регулюють митні процедури, відповідальність за порушення митних правил, та порядок взаємодії митних органів з іншими державними установами. Наприклад, посилення кримінальної відповідальності за контрабанду та збільшення штрафів за митні правопорушення можуть стримувати потенційних правопорушників.

2. Митний контроль. Митний контроль є основним інструментом запобігання контрабанді. Він включає фізичний огляд товарів, багажу, транспортних засобів, а також перевірку документів на відповідність митним вимогам. Використання сучасних технічних засобів, таких як рентген-сканери, інспекційні комплекси, та мобільні групи контролю, значно підвищує ефективність митного контролю.

3. Аналітична робота та ризик-менеджмент. Аналітичні підрозділи митних органів здійснюють моніторинг ризиків, пов'язаних з переміщенням товарів через кордон. Використання автоматизованих систем управління ризиками (АСУР) дозволяє прогнозувати ймовірність порушень на підставі попередньо визначених критеріїв. Це дозволяє сконцентрувати зусилля на найбільш ризикованих операціях, підвищуючи ефективність митного контролю.

4. Міжнародне співробітництво. Боротися з контрабандою ефективно можливо лише за умов тісної співпраці з митними органами інших країн та міжнародними організаціями. Обмін інформацією, проведення спільних операцій, та участь у міжнародних ініціативах допомагають виявляти транснаціональні схеми контрабанди. Співпраця з Інтерполом, Європолом та іншими міжнародними організаціями дозволяє оперативно реагувати на загрози.

5. Технологічні інструменти. Сучасні технології значно підвищують ефективність боротьби з контрабандою. Використання систем електронного декларування, цифрових баз даних, та автоматизованих митних систем дозволяє прискорити та полегшити процес перевірки вантажів і документів. Наприклад, впровадження системи «єдиного вікна» полегшує взаємодію між різними державними органами та спрощує митні процедури для добросовісних суб'єктів.

6. Освітні та інформаційні кампанії. Освітні програми для митних працівників, а також інформаційні кампанії для населення і бізнесу допомагають підвищити обізнаність про ризики контрабанди та правопорушень. Навчання митників новітнім методам виявлення контрабанди, а також підвищення правової культури громадян сприяє зниженню рівня правопорушень.

7. Правоохоронні заходи. Спеціалізовані підрозділи правоохоронних органів, такі як митна поліція, проводять розслідування контрабандних схем і виявляють злочинні угруповання, які займаються контрабандою. Застосування оперативно-розшукових заходів, таких як стеження, контрольовані поставки та інші спецоперації, дозволяє виявляти та нейтралізувати організовані злочинні групи.

8. Фінансовий контроль. Перевірка фінансових потоків, пов'язаних з підозрілими митними операціями, дозволяє виявляти відмивання грошей та інші фінансові злочини, пов'язані з контрабандою. Співпраця митних органів

з фінансовими установами та підрозділами фінансового моніторингу допомагає виявляти незаконні фінансові операції.

9. Громадський контроль. Участь громадських організацій та засобів масової інформації у моніторингу діяльності митних органів також відіграє важливу роль. Громадський контроль сприяє підвищенню прозорості митних процедур і може стати додатковим інструментом виявлення корупційних схем та зловживань.

Ці інструменти у комплексі створюють ефективну систему боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, що забезпечує захист економічних інтересів держави та сприяє безпечній торгівлі. Тому розглянемо деякі з них більш детально.

Законодавчі інструменти боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил є невід'ємною частиною правової системи, що забезпечує економічну безпеку держави. Ці інструменти охоплюють широкий спектр нормативно-правових актів, які регулюють митні процедури, встановлюють відповідальність за порушення та визначають механізми контролю за переміщенням товарів через кордон. Основні елементи законодавчих інструментів[32]:

1. Кримінально-правове регулювання. Передбачає кримінальну відповідальність за контрабанду та інші серйозні порушення митних правил. Наприклад, контрабанда товарів, наркотиків, зброї або культурних цінностей карається позбавленням волі та конфіскацією майна. Це є одним із найсуворіших заходів для запобігання незаконному обігу товарів.

2. Адміністративно-правове регулювання. Включає адміністративні санкції, такі як штрафи, конфіскація товарів або транспортних засобів, і обмеження на здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Ці заходи спрямовані на попередження та припинення менш серйозних порушень митних правил.

3. Митне законодавство. Регулює всі аспекти митної діяльності, включаючи декларування товарів, проведення митного контролю, а також

взаємодію між митними органами та іншими державними установами. Законодавство визначає порядок проведення митних операцій, що дозволяє ефективно контролювати переміщення товарів через кордон і запобігати правопорушенням.

4. Антикорупційні заходи. Спрямовані на запобігання корупції в митних органах, що є однією з ключових передумов успішної боротьби з контрабандою. Законодавство передбачає суворі покарання за корупційні діяння, а також запроваджує механізми прозорості та підзвітності митних службовців.

5. Міжнародне співробітництво. Україна є учасником багатьох міжнародних угод та конвенцій, що регулюють боротьбу з контрабандою на глобальному рівні. Це включає обмін інформацією з митними службами інших країн, спільні операції та імплементацію міжнародних стандартів у національне законодавство.

Ці законодавчі інструменти забезпечують комплексний підхід до боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, створюючи правові механізми для ефективного контролю за переміщенням товарів через кордон і захисту економічних інтересів держави.

Митний контроль виступає одним із основних засобів протидії контрабанді та порушенням митних правил. Він охоплює комплекс заходів, спрямованих на забезпечення дотримання законодавства при переміщенні товарів, транспортних засобів та інших об'єктів через державний кордон. Основна мета митного контролю – запобігання незаконному ввезенню або вивезенню товарів, що може завдати шкоди економічній безпеці держави, здоров'ю населення або порушувати міжнародні зобов'язання країни. Основні аспекти митного контролю[26]:

1. Фізичний огляд товарів і транспортних засобів. Митний контроль включає перевірку вантажів, багажу, ручної поклажі, транспортних засобів, що переміщуються через кордон. Це може включати відкриття упаковок,

перевірку контейнерів, огляд транспортних засобів та використання спеціальних засобів для виявлення прихованих товарів.

2. Перевірка митних декларацій та супровідних документів. Митні органи перевіряють правильність оформлення документів, що супроводжують товари, таких як митні декларації, рахунки-фактури, сертифікати походження та інші необхідні документи. Це дозволяє виявляти недостовірні дані, підроблені документи та спроби ухилення від сплати митних платежів.

3. Рентген-сканування та інші технічні засоби контролю. Для підвищення ефективності митного контролю широко використовуються технічні засоби, такі як рентген-сканери, детектори наркотиків, метало-детектори та інші спеціалізовані пристрої. Це дозволяє швидко і безпечно перевіряти велику кількість вантажів та транспортних засобів, знижуючи ризик контрабанди.

4. Системи управління ризиками. Митні органи застосовують системи управління ризиками (СУР), які аналізують інформацію про попередні порушення, характер товарів, маршрут транспортування тощо. На основі цієї інформації визначаються найбільш ризиковані операції, які підлягають посиленому контролю. Це дозволяє ефективніше використовувати ресурси митних органів і зосереджувати зусилля на виявленні контрабанди.

5. Співпраця з іншими правоохоронними органами. Митні служби тісно співпрацюють з прикордонниками, поліцією, податковими органами та іншими правоохоронними структурами. Ця взаємодія дозволяє обмінюватися інформацією та координувати дії для виявлення і припинення контрабандних операцій.

6. Міжнародна співпраця. Боротьба з контрабандою є глобальним завданням, тому митні органи співпрацюють з міжнародними організаціями та митними службами інших країн. Спільні операції, обмін інформацією про нові методи контрабанди, та використання міжнародних баз даних дозволяють ефективніше протидіяти незаконним переміщенням товарів.

7. Використання сучасних інформаційних технологій. Впровадження автоматизованих систем митного контролю, електронного декларування та інших ІТ-рішень дозволяє значно підвищити ефективність контролю. Це також сприяє зниженню корупції, оскільки зменшує кількість безпосередніх контактів між митниками і суб'єктами господарювання.

Митний контроль забезпечує дотримання законодавства при переміщенні товарів через кордон, запобігає ухиленню від сплати митних платежів і виявляє порушення митних правил. Він також сприяє захисту внутрішнього ринку від небезпечних і контрафактних товарів, контролює дотримання екологічних стандартів та виконує інші важливі функції для забезпечення економічної та національної безпеки. Таким чином, можна зробити висновок, митний контроль є потужним інструментом у боротьбі з контрабандою, який поєднує в собі фізичні, технічні, аналітичні та організаційні методи для забезпечення законного переміщення товарів через кордон і захисту інтересів держави.

Технологічні інструменти відіграють важливу роль у боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил, забезпечуючи більш ефективний, швидкий і точний митний контроль. Вони дозволяють митним органам виявляти незаконні дії, попереджати порушення та знижувати ризики, пов'язані з переміщенням товарів через кордон. В Додатку А надано загальний опис ключових технологічних інструментів, які використовуються для цих цілей. Технологічні інструменти значно підвищують ефективність боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, зменшуючи час і ресурси, необхідні для перевірки вантажів і транспортних засобів. Вони допомагають знижувати ризики, пов'язані з людським фактором, покращують точність і швидкість виявлення порушень, а також забезпечують надійний контроль над переміщенням товарів через кордон. Використання цих інструментів дозволяє митним органам ефективніше виконувати свої функції і підтримувати високий рівень безпеки та законності на державних кордонах [36].

Правоохоронні заходи є ключовими інструментами в боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил. Вони охоплюють широкий спектр дій, спрямованих на запобігання, виявлення, розслідування та покарання за незаконні дії, пов'язані з переміщенням товарів через кордон (Додаток Б). Завдяки цим заходам держава може забезпечити економічну безпеку, захистити внутрішній ринок від контрафактної та небезпечної продукції, а також забезпечити дотримання міжнародних зобов'язань. Правоохоронні заходи є критично важливими для підтримання законності та порядку на державних кордонах. Вони забезпечують виявлення та покарання порушників, що своєю чергою допомагає стримувати інших від спроб здійснення незаконних дій. Комплексний підхід, який включає розслідування, оперативно-розшукову діяльність, міжнародне співробітництво та антикорупційні заходи, дозволяє ефективно боротися з контрабандою та забезпечувати економічну і національну безпеку.

Отже, ефективна боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил є однією з ключових завдань для забезпечення економічної безпеки та стабільності держави. В сучасних умовах акцент робиться на інтеграції передових технологій та створенні сприятливих умов для легальної торгівлі. Це включає покращення управління ризиками шляхом впровадження сучасних інформаційних систем, які дозволяють вчасно виявляти та попереджувати спроби незаконного переміщення товарів через кордон. Розвиток і автоматизація митного контролю значно знижує можливості для порушень, оскільки виключає людський фактор і підвищує прозорість митних операцій. З метою зменшення можливостей для контрабанди, також здійснюється посилення міжнародної співпраці між митними органами різних країн, що дозволяє обмінюватися інформацією та координувати зусилля в реальному часі. Важливе значення має вдосконалення законодавства, яке передбачає суворі санкції за порушення митних правил, а також спрощення процедур для доброчесних учасників зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, значна увага приділяється підвищенню кваліфікації

працівників митних органів, щоб вони могли оперативно реагувати на нові виклики та загрози. Важливим є і формування в суспільстві розуміння важливості дотримання митних правил, що сприяє зниженню рівня правопорушень.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ БОРОТЬБИ З КОНТРАБАНДОЮ ТА ПОРУШЕННЯМИ МИТНИХ ПРАВИЛ У КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

2.1 Нормативне регулювання митної безпеки в Україні

Внаслідок останніх подій в Україні, зокрема пандемії COVID-19 та російсько-української війни, постає нагальна потреба в удосконаленні заходів національної безпеки нашої країни, швидкому реагуванні на зовнішні загрози та протидії можливим негативним наслідкам таких викликів. Однією з ключових складових національної безпеки є митна безпека, що охоплює організаційно-економічні процеси її забезпечення та механізми управління цими процесами.

Питання митної безпеки є надзвичайно актуальним для держави, оскільки основною метою цього поняття є забезпечення захисту митних інтересів країни. Це передбачає захист життєво важливих потреб, інтересів та цінностей людини, населення, держави та регіонів від внутрішніх і зовнішніх загроз, джерелом яких є зовнішньоекономічні зв'язки.

Об'єктом митної безпеки держави є митні інтереси, тоді як предметом виступає діяльність держави щодо забезпечення цих національних інтересів. Відповідно до статті 6 Митного кодексу України, митні інтереси складають національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягаються шляхом здійснення митної справи. Згідно зі статтею 543 того ж кодексу, безпосереднє здійснення митної справи покладено на митні органи, які, у свою чергу, є основними суб'єктами забезпечення митної безпеки. Важливими суб'єктами цієї діяльності також є Кабінет Міністрів України та Міністерство фінансів України. Отже, комплексний підхід до забезпечення митної безпеки в Україні є необхідним для ефективної реалізації національних інтересів та

реагування на сучасні виклики в умовах глобалізації та інтеграції у світову економіку[37].

Згідно зі статтею 544 Митного кодексу України, основним призначенням митних органів є створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення безпеки суспільства та захист митних інтересів України[37]. Відповідно до цього, завдання митних органів безпосередньо залежать від цілей митної політики, її принципів, а також напрямків державної діяльності в сфері зовнішньої та внутрішньої політики.

Одним із основних завдань митних органів України є розвиток міжнародного співробітництва в галузі митної справи. Наразі митні органи України уклали понад 40 двосторонніх міжурядових угод про співпрацю та взаємодопомогу в митних питаннях, а також більше 70 міжвідомчих угод між митними адміністраціями. Завдяки цим угодам здійснюється обмін інформацією, спрямований на попередження, припинення та розслідування випадків контрабанди та порушень митного законодавства. Крім того, одним із важливих завдань митних органів є наповнення Державного бюджету України. Відтак, рівень митної безпеки може характеризуватися динамікою зміни надходжень від митних платежів, які стягуються митними органами. Фіскальна функція митних органів є однією з найважливіших, оскільки вона спрямована на захист національних економічних інтересів у зовнішньоекономічній і фінансовій сферах.

Критеріями економічної безпеки визначено ряд показників або індикаторів, що оцінюють стан економіки та відображають реальний рівень економічної безпеки. З огляду на актуальність забезпечення митної безпеки в Україні, надзвичайно важливо проаналізувати коефіцієнт покриття імпорту експортом, оскільки цей показник може надати суттєву інформацію щодо збалансованості зовнішньоекономічної діяльності та фінансової стабільності країни.

Коефіцієнт покриття імпорту експортом є важливим економічним показником, який відображає співвідношення між обсягами експорту та імпорту країни. Він розраховується за формулою:

$$\text{Коефіцієнт покриття імпорту експортом} = \frac{\text{Обсяг експорту}}{\text{Обсяг імпорту}} \times 100\%$$

Цей коефіцієнт надає інформацію про те, наскільки експортується продукції в країні для покриття її імпортних потреб. Значення коефіцієнта може варіюватися в залежності від економічної ситуації, структурних змін у виробництві, коливань валютного курсу та інших зовнішніх і внутрішніх чинників.

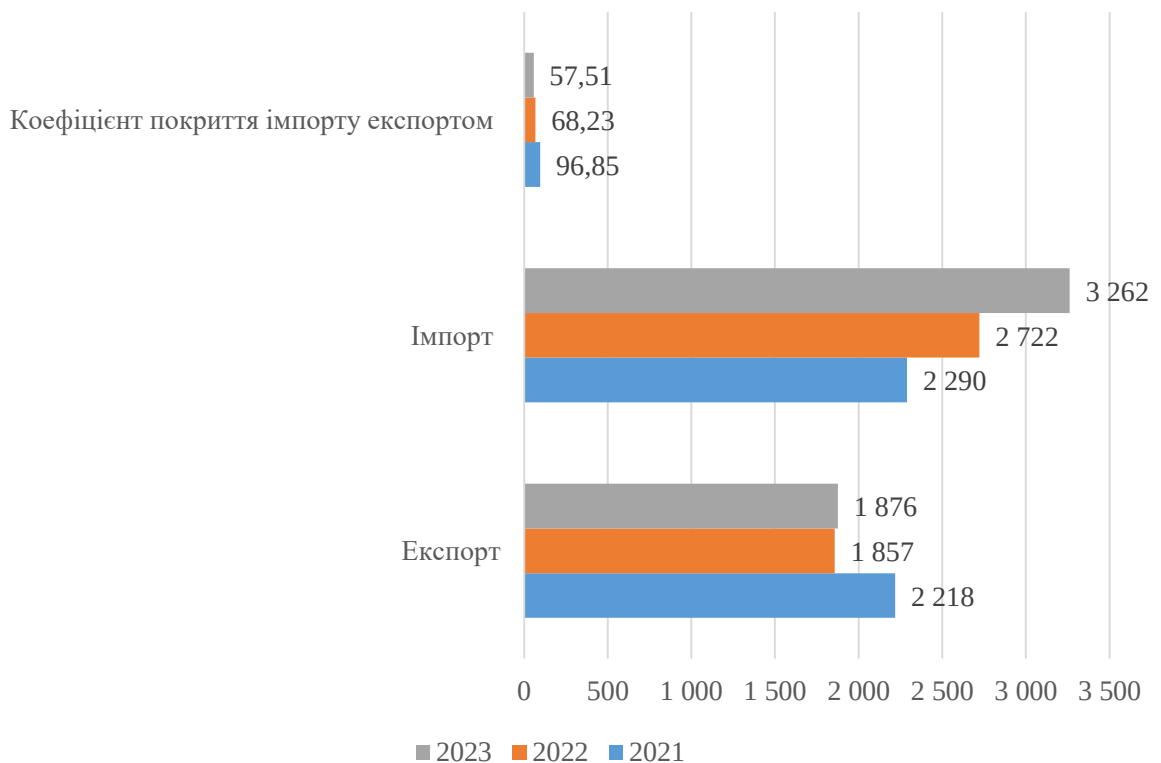

Рисунок 2.1 – Динаміка імпорту та експорту, а також коефіцієнту покриття імпорту експортом в Україні в 2021-2023 рр., млрд. грн. та %

Джерело: побудовано за [38]

Коефіцієнт покриття імпорту експортом, який відображає співвідношення обсягів експорту до імпорту, є важливим показником, що характеризує ефективність зовнішньоекономічної діяльності країни та стан її торговельного балансу. Динаміка цього показника за останні три роки свідчить про негативну тенденцію. У 2021 році його значення становило

96,85%, що вказує на майже рівноважне співвідношення між експортними та імпорнтними операціями. Проте у наступні роки коефіцієнт суттєво знизився, досягнувши 68,23% у 2022 році та 57,51% у 2023 році, що є ознакою зростаючої залежності економіки від імпорту. Така тенденція зумовлена, передусім, скороченням обсягів експортних поставок, викликаним обмеженнями, пов'язаними з військовими діями, а також порушеннями у функціонуванні глобальних ланцюгів постачання.

Митна політика в умовах повномасштабної війни має низку специфічних особливостей, що вимагають детального аналізу та адаптації до нових реалій. На перший погляд, війна впливає на митний режим переважно через зміни в торгових потоках та коливання вартості товарів. Проте її вплив на економіку і безпеку держави є набагато глибшим та складнішим, що потребує більш комплексного підходу до вивчення наслідків та відповідної адаптації митної політики.

Найочевиднішим результатом повномасштабної війни є значні зміни в торговельних потоках. Україна, яка перебуває в стані активних військових дій, змушена оперативно коригувати свою митну політику відповідно до ситуації на фронті та стану зовнішньої торгівлі. Зокрема, в умовах блокади певних територій, де зосереджені підприємства, що забезпечували значний відсоток експорту, виникає необхідність зміни митних ставок для імпорту аналогічних товарів з метою зменшення залежності від цих регіонів.

У відповідь на нові виклики, пов'язані з початком повномасштабного вторгнення в Україну, було ухвалено низку нормативно-правових актів, які спрямовані на спрощення процедур митного оформлення товарів та транспортних засобів. Ці заходи дозволяють прискорити перетин товарів через митний кордон, що є критично важливим для оперативного забезпечення не лише населення, але й Збройних Сил України необхідними ресурсами та засобами в умовах воєнного часу.

Митна політика в таких умовах відіграє не тільки економічну, але й стратегічну роль, оскільки її головна мета полягає в забезпеченні національної

безпеки та підтриманні стабільності економіки. Своєчасні та гнучкі зміни в митному регулюванні є ключовими для збереження стійкості економічної системи та успішного функціонування державних інститутів у період війни [39].

Унаслідок блокування морських портів, відбулися суттєві зміни в структурі ланцюгів постачання, що призвело до зміщення акценту на залізничні та автомобільні перевезення. Для прискорення процесу переміщення товарів були здійснені скорочення контрольних процедур, виділено окремі смуги для переміщення товарів, а також проведено перерозподіл особового складу.

Зокрема, збільшено кількість митників, які працюють у пунктах пропуску, що дозволило підвищити оперативність оформлення товарів. Крім того, була налагоджена ефективна комунікація між керівниками митних постів, старшими оперативних змін та представниками волонтерських організацій з метою завчасного отримання інформації про надходження гуманітарної допомоги [40].

Постановою Кабінету Міністрів України № 174 від 01.03.2022 «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану» встановлено, що на період воєнного стану гуманітарна допомога може бути пропущена через митний кордон України шляхом подання паперової або електронної декларації, яку заповнює особа, що перевозить товар. При цьому не застосовуються заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та не вимагається оформлення гарантійних листів [41]. Це нововведення значно спрощує та пришвидшує процес оформлення гуманітарних вантажів, завдяки інтеграції з інформаційною системою митниці [42].

Митна політика в умовах збройного конфлікту та війни набуває особливого значення, оскільки вона має суттєві наслідки як для економіки, так і для безпеки держави. Військові дії можуть призводити до кардинальних змін

у структурі економіки та зовнішньої торгівлі, що, в свою чергу, матиме довгостроковий вплив на розвиток національної економіки.

Одним із прямих наслідків війни є зміщення попиту на певні товари та послуги, зниження виробництва, а також зростання державних витрат на оборону, гуманітарні потреби та післявоєнну відбудову [43]. У цьому контексті митна політика стає інструментом підтримки стратегічно важливих для держави галузей економіки та забезпечення національної безпеки.

Митна політика може бути використана для захисту внутрішнього ринку від зовнішніх загроз шляхом впровадження митних бар'єрів або інших регулюючих заходів. Такі бар'єри можуть сприяти обмеженню імпорту товарів, що становлять загрозу національній безпеці, або створенню умов для збереження конкурентного середовища на внутрішньому ринку.

Зміна геополітичної ситуації, зростання ризиків для національної безпеки та необхідність адаптації до нових умов зовнішньої торгівлі також роблять митну політику важливим інструментом для забезпечення економічної стабільності та безпеки [44].

Таким чином, митна політика в умовах війни не лише регулює торговельні потоки, але й стає важливим чинником захисту національних інтересів та забезпечення економічної безпеки держави.

Для протидії порушенням митних правил та контрабанді в Україні митні органи мають вжити низку заходів, спрямованих на підвищення ефективності їх роботи. По-перше, необхідно автоматизувати процес обміну інформацією з уповноваженими органами інших держав. Це дозволить забезпечити оперативний доступ до важливих даних, що сприяє своєчасному виявленню та запобіганню правопорушень.

По-друге, важливо посилити технічне забезпечення митних органів. Сучасні технології можуть істотно підвищити рівень контролю за митними процедурами, зокрема, через використання систем моніторингу та аналізу ризиків, що дозволяє більш ефективно виявляти підозрілі вантажі та уникати затримок у процесі митного оформлення.

По-третє, автоматизація всіх процесів декларування товарів є невід'ємною частиною реформування митної системи. Це не тільки спростить процедури для учасників зовнішньоекономічної діяльності, але й дозволить митним органам зосередитися на аналізі ризиків і виявленні правопорушень. Крім того, важливо встановити партнерські відносини між митними органами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Це можна досягти через укладання меморандумів та інших спільних документів, які допоможуть усунути непотрібні перешкоди та спростити процедури митного контролю. Такий підхід забезпечить не тільки покращення взаємодії між усіма учасниками митного процесу, але й сприятиме розвитку довірчих відносин, що є важливим аспектом для ефективної боротьби з контрабандою та правопорушеннями у сфері митного регулювання.

2.2 Аналіз діяльності митниці щодо протидії контрабанді та порушень митних правил

Аналіз діяльності митниці щодо протидії контрабанді та порушень митних правил здійснимо на основі дослідженні динаміки таких показників, як контроль бази оподаткування, тарифні преференції на імпорт, перевірка автентичності документів.

За 2021 рік контроль бази оподаткування на митниці становив 464,3 млрд грн, що свідчило про стабільний рівень зборів у звітному періоді. Це був час, коли митна служба могла реалізувати свої функції в умовах відносної стабільності зовнішньоекономічної діяльності, що забезпечувало певний рівень доходів до державного бюджету (Рис.2.2).

Однак у 2022 році спостерігалось суттєве скорочення контролю бази оподаткування до 393 млрд грн, що відобразило зниження на 15,36% у порівнянні з попереднім роком. Це різке падіння обсягів зборів пов'язане з наслідками війни в Україні, що призвела до зменшення обсягів імпорту та

торговельної активності. Вплив економічної нестабільності та зниження зовнішньоекономічних зв'язків суттєво обмежив можливості митної служби у виконанні її фіскальних завдань.

Рисунок 2.2 – Динаміка контролю бази оподаткування митниці в Україні в 2021-2023 рр., млрд. грн.

Джерело: побудовано за [45]

На відміну від попереднього року, у 2023 році спостерігалось позитивне зростання контролю бази оподаткування, який досяг 452 млрд грн, що відобразило приріст на 15,01%. Це відновлення може бути наслідком заходів, вжитих для покращення адміністрування митних зборів, а також активізації економічної діяльності в умовах адаптації до нових умов. Зростання може також свідчити про стабілізацію зовнішньоекономічної ситуації, що, у свою чергу, сприяло відновленню обсягів імпорту та підвищенню митних надходжень.

Аналіз показників тарифних преференцій на імпорт в Україні за період 2021–2023 років вказує на значні коливання обсягів, що свідчить про вплив різноманітних економічних факторів, а також змін у зовнішньоекономічній політиці держави. У 2021 році обсяг тарифних преференцій на імпорт становив 25,50 млрд грн, що відображало стабільний рівень їх надання, який сприяв зниженню митного навантаження на імпортовані товари та стимулював розвиток економічних зв'язків України з іншими країнами. Тарифні преференції виконували важливу роль у підтримці підприємництва, залученні іноземних інвестицій та розвитку стратегічних секторів економіки. У

результаті 2022 року обсяг тарифних преференцій знизився до 19,10 млрд грн, що становило зниження на 25,12% порівняно з попереднім роком. Це скорочення стало наслідком негативних наслідків війни, що суттєво обмежила зовнішньоекономічну діяльність країни. У контексті війни зменшення обсягів імпорту та зростання ризиків для бізнесу призвели до зниження використання тарифних преференцій, що, в свою чергу, позначилося на динаміці надходжень до державного бюджету. Однак у 2023 році спостерігалось відновлення обсягу тарифних преференцій до 28,50 млрд грн, що означало зростання на 49,25%. (Рис.2.3)

Рисунок 2.3 – Динаміка тарифних преференцій на імпорт на митниці в Україні в 2021-2023 рр., млрд. грн.

Джерело: побудовано за [45]

Збільшення кількості виданих сертифікатів EUR.1 у 2023 році свідчить про позитивні зміни у зовнішньоекономічній діяльності України, а також про ефективність заходів, спрямованих на покращення умов ведення бізнесу в країні. Відновлення тарифних преференцій можна розглядати як результат стабілізації економічної ситуації, активізації імпорتنих операцій і відновлення довіри з боку інвесторів. За підсумками 2021 року було видано 125 тис. сертифікатів EUR.1, що вказує на порівняно низьку активність у сфері торгівлі товарами, що підлягають пільговому митному режиму в рамках угод про вільну торгівлю. В цей період Україна лише частково реалізувала потенціал таких угод для збільшення експорту, оскільки економіка перебувала на етапі поступового відновлення після пандемії COVID-19.

Проте у 2022 році кількість виданих сертифікатів зросла до 269,36 тис. шт., що означало приріст на 115,49%. Це зростання є результатом активізації зовнішньоекономічної діяльності та посилення значення торговельних угод, зокрема з країнами Європейського Союзу. Українські експортери активно використовували пільговий митний режим, що сприяло збільшенню експорту до країн, з якими укладені угоди про вільну торгівлю. Окрім того, це могло бути реакцією на зростаючу потребу диверсифікації ринків збуту в умовах війни та змін у глобальних ланцюгах постачань.

У 2023 році кількість виданих сертифікатів EUR.1 дещо знизилася до 259 тис. шт., що відображає спад на 3,85%. Попри зменшення кількості сертифікатів, обсяги торгівлі, ймовірно, залишилися високими. Це незначне зниження можна пояснити стабілізацією зовнішньої торгівлі після різкого зростання в попередньому році або тимчасовими труднощами в логістиці, пов'язаними з триваючими бойовими діями та змінами в митному адмініструванні. (Рис.2.4.)

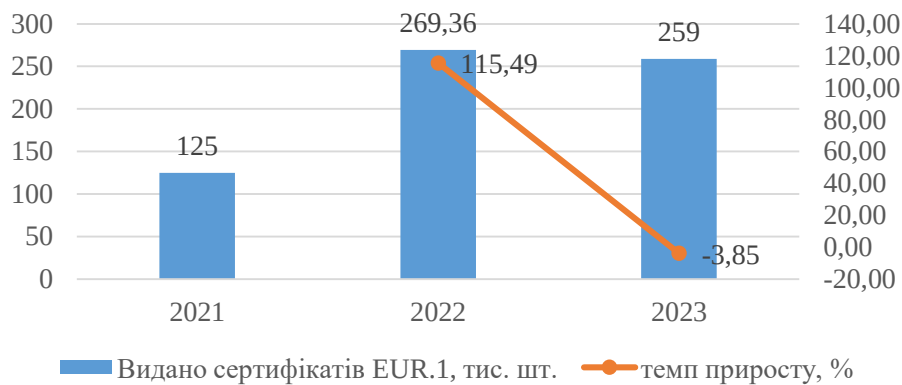

Рисунок 2.4 – Динаміка виданих сертифікатів EUR.1 на митниці в Україні в 2021-2023 рр., млрд. грн.

Джерело: побудовано за [45]

У 2021 році було здійснено перевірки автентичності преференційних документів про походження на суму 123 млн грн. У 2022 році обсяг перевірок збільшився до 164 млн грн, що відображало приріст на 33,33%. Це зростання можна пояснити активізацією зовнішньоекономічної діяльності та підвищенням обсягів експорту українських товарів, що підпадали під дію преференційних митних режимів. Збільшення кількості перевірок свідчить

про посилення контролю за дотриманням митного законодавства, а також про прагнення митних органів забезпечити законність і прозорість у торгівлі, зокрема в умовах змін у зовнішньоекономічній ситуації.

Однак у 2023 році обсяг перевірок автентичності преференційних документів зменшився до 85 млн грн, що стало результатом падіння на 48,17%. Це суттєве зниження може бути зумовлене кількома чинниками, зокрема зменшенням обсягів експорту в умовах війни, а також можливими змінами в митній політиці та процедурах контролю. В умовах нестабільності зовнішньоекономічного середовища підприємства могли менш активно використовувати преференційні митні режими, що призвело до зниження потреби у перевірках автентичності документів. (Рис.2.5)

Рисунок 2.5 – Динаміка перевірки автентичності преференційних документів про походження на митниці в Україні в 2021-2023 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано за [45]

У 2021 році було зафіксовано 8272 випадки, коли походження товарів не було підтверджено. Цей високий показник може вказувати на наявність системних проблем у сфері митного контролю та верифікації документів, а також на недостатній рівень обізнаності підприємств щодо вимог митного законодавства. Важливо зауважити, що такий рівень невизначеності походження товарів міг негативно позначитися на іміджі українських експортерів і їхній конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

У 2022 році кількість випадків, коли походження товарів не було підтверджено, знизилася до 5071, що відображає зменшення на 38,70%. Це зниження свідчить про позитивні зміни в практиці митного контролю та підвищення якості документального забезпечення у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Можливими факторами цього зниження є активізація навчальних програм для експортерів, покращення комунікації між митними органами та бізнесом, а також впровадження новітніх технологій для верифікації товарів.

За результатами 2023 року кількість випадків, коли походження товарів не було підтверджено, знову знизилася до 4331, що становить зменшення на 14,59% порівняно з попереднім роком. Хоча зменшення продовжується, його темп сповільнився, що може свідчити про залишкові проблеми у сфері підтвердження походження товарів. В умовах війни підприємства можуть зіштовхуватися з новими викликами, зокрема обмеженням логістичних ланцюгів, що може ускладнити процеси документального оформлення (Рис.2.6).

Рисунок 2.6 – Динаміка не підтверджених товарів за походженням на митниці в Україні в 2021-2023 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано за [45]

Протягом 2021 року митними органами було перевірено 10 283 документи, що свідчить про активну діяльність у сфері контролю за дотриманням митного законодавства. Високий обсяг перевірок може бути

зумовлений прагненням держави забезпечити законність у зовнішній торгівлі та захистити національні інтереси. Однак, цей рівень перевірок також може вказувати на певні проблеми, пов'язані з оформленням документів підприємствами, що потребують додаткової уваги. (Рис.2.7)

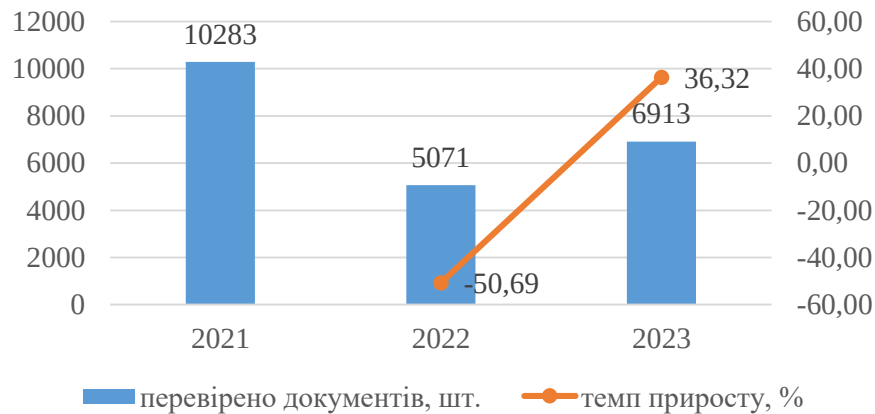

Рисунок 2.7 – Динаміка перевірених документів на митниці в Україні в 2021-2023 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано за [45]

У 2022 році кількість перевірених документів значно знизилася до 5071, що відобразило падіння на 50,69%. Це зниження можна пояснити кількома факторами, зокрема впливом пандемії COVID-19, економічною нестабільністю та військовими подіями, які обмежили зовнішньоекономічну діяльність.

У 2023 році спостерігалось відновлення обсягу перевірок, коли було перевірено 6913 документів, що свідчить про приріст на 36,32% порівняно з попереднім роком. Це може вказувати на активізацію зовнішньоекономічної діяльності, а також на покращення рівня обізнаності підприємств щодо вимог митного законодавства. Відновлення перевірок документів може бути наслідком зусиль держави щодо стимулювання експорту та поліпшення умов ведення бізнесу, незважаючи на триваючу нестабільність.

2.3 Оцінка ефективності боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил

Фінансування Державної митної служби є одним з основних факторів, що визначають її ефективність та здатність виконувати завдання, пов'язані з контролем за дотриманням митного законодавства, забезпеченням митної безпеки та збором митних платежів. Цей показник відображає як обсяг, так і структуру бюджетних асигнувань, які спрямовуються на діяльність митної служби, а також визначає її можливості для інституційного розвитку, модернізації, впровадження новітніх технологій і підвищення кваліфікації кадрів. Обсяг фінансування безпосередньо залежить від економічної ситуації в країні, рівня зовнішньої торгівлі, а також від пріоритетів державної політики в галузі митного регулювання. Аналіз фінансування Державної митної служби є важливим для оцінки загальної ефективності її діяльності та визначення того, наскільки задоволені фінансові потреби цієї інституції для реалізації стратегічних завдань у сфері митної безпеки та забезпечення національних інтересів у зовнішній торгівлі (Рис.2.8).

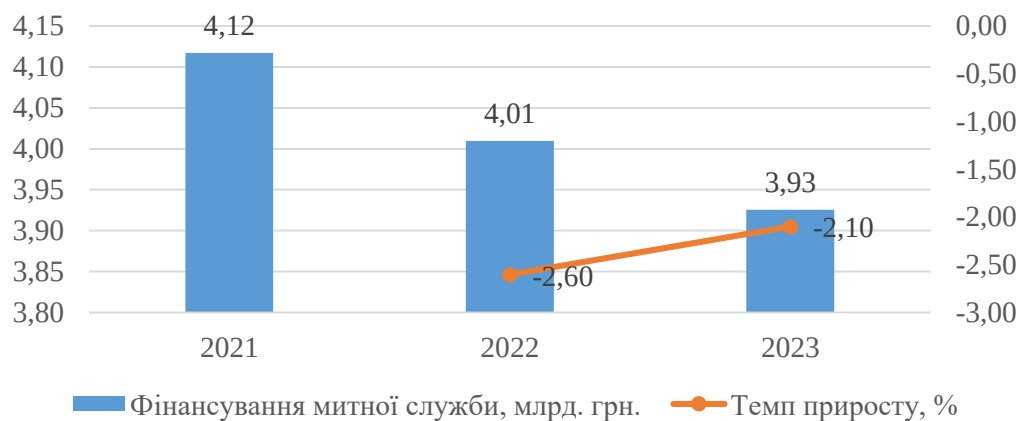

Рисунок 2.8 – Динаміка фінансування державної митної служби України у 2021–2023 роках, млрд. грн.

Джерело: побудовано за [45]

Обсяг фінансування Державної митної служби України у період з 2021 по 2023 роки демонстрував тенденцію до скорочення, що відображає бюджетні виклики, з якими зіткнулася країна. У 2021 році фінансування

митної служби становило 4,12 млрд грн, що відповідало вимогам організації для виконання її функцій, зокрема щодо забезпечення митної безпеки та контролю за зовнішньоекономічною діяльністю. Проте до 2023 року обсяг фінансування знизився до 3,93 млрд грн, що свідчить про скорочення бюджетних асигнувань, викликане економічними труднощами, обумовленими як внутрішніми, так і зовнішніми факторами, такими як військові дії та зміни в державних пріоритетах політики.

Цей спад фінансування може мати негативний вплив на ефективність діяльності митної служби, обмежуючи її здатність виконувати стратегічні завдання, пов'язані з модернізацією митної інфраструктури, підвищенням кваліфікації персоналу та інтеграцією сучасних технологій. Зменшення фінансування також може призвести до скорочення ресурсів, необхідних для проведення митного контролю та боротьби з контрабандою, що в свою чергу ставить під загрозу митну безпеку країни.

Ключовим показником для оцінки стану фінансування Державної митної служби України є аналіз планового та фактичного рівня фінансування. Плановий рівень фінансування митної служби визначає обсяг коштів, передбачених державним бюджетом на певний період для забезпечення її діяльності. Цей показник формується на основі прогнозованих завдань, плану розвитку митної служби, а також пріоритетів державної політики у сферах митної безпеки та зовнішньоекономічної діяльності.

У період з 2021 по 2023 роки обсяг планового фінансування Державної митної служби України зазнав змін, які відображають динаміку економічної та бюджетної політики країни. Зокрема, у 2022 році було зафіксовано зниження обсягу планового фінансування на 10,87%, що становило 4,1 млрд грн. (Табл.2.1.)

Скорочення фінансування у 2022 році було зумовлене складною економічною ситуацією, спричиненою низкою внутрішніх та зовнішніх факторів, зокрема впливом військових дій та обмеженістю бюджетних ресурсів. Однак у 2023 році спостерігалось значне збільшення планового рівня

фінансування митної служби на 36,6%, досягнувши 5,6 млрд грн. Це підвищення вказує на посилення уваги держави до забезпечення митної безпеки та необхідності модернізації митної інфраструктури в умовах зростання зовнішньоекономічної діяльності та наявних загроз для національної безпеки. Водночас, протягом зазначеного періоду спостерігається зниження рівня виконання плану фінансування митної служби. Якщо у 2021 році цей показник становив 89,5%, то в 2023 році він знизився до 70,1%. Таке зменшення фактичного виконання плану може бути пов'язане із затримками у виділенні бюджетних коштів, а також з проблемами в управлінні фінансовими ресурсами та змінами у пріоритетах бюджетної політики в умовах воєнного стану. Ця динаміка свідчить про потребу вдосконалення фінансового управління в митній сфері та посилення контролю за ефективністю використання бюджетних коштів.

Таблиця 2.1 - Динаміка планового фінансування державної митної служби України у 2021–2023 роках

Рок и	Плановий рівень фінансування , млрд грн	Темп приросту , %	Фактичний рівень фінансування , млрд грн	Темп приросту, %	Рівень виконання уточненог о плану видатків, %	Абсолютни й приріст, %
2021	4,60		4,12		89,50	
2022	4,10	-10,87	4,01	-2,60	97,80	8,30
2023	5,60	36,59	3,93	-2,10	70,10	-27,70

Джерело: побудовано за [45]

Частка митних платежів у доходах державного бюджету є важливим індикатором, що відображає роль митних надходжень у загальній структурі державних доходів. Цей показник визначає, яку частку від загальних доходів бюджету складають митні платежі, зокрема мита, акцизи, податок на додану вартість при імпорті та інші збори, що стягуються на митниці. Він характеризує не лише ефективність роботи митних органів, а й рівень економічної активності, залежність держави від зовнішньої торгівлі, а також вплив митної політики на бюджетну стабільність. Висока частка митних

платежів може свідчити про значну роль імпорту у формуванні бюджету, що є як позитивним, так і негативним фактором. З одного боку, це забезпечує суттєве джерело надходжень, з іншого - може вказувати на залежність від зовнішньоекономічної діяльності та вразливість до змін на міжнародних ринках.

Частка митних платежів у структурі доходів бюджету виступає важливим інструментом економічної політики, оскільки через коригування митних ставок і зборів держава здатна впливати на обсяги імпорту, експорту та внутрішнього виробництва. Окрім того, цей показник є значущим індикатором ефективності боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями, оскільки втрати митних доходів через незаконні операції мають значний вплив на фінансову стабільність держави.

Аналіз динаміки частки митних платежів у загальних доходах бюджету дозволяє оцінити ефективність митної політики держави, а також її здатність адаптуватися до змін у зовнішньоекономічній ситуації. Такий аналіз дає змогу прогнозувати потенційні наслідки для бюджетної політики в умовах змін у митному регулюванні або в структурі зовнішньої торгівлі країни. Митне навантаження на імпорт, яке визначається як відношення митних платежів, накладених на імпортовані товари, до загальної вартості імпорту, відображає фінансовий вплив митної політики на імпорт і може бути використано для оцінки того, наскільки значним є фінансовий тягар для імпортерів при ввезенні товарів на митну територію держави.

Для аналізу даного показника здійснимо оцінку надходженням митних платежів до Державного бюджету. (Рис.2.9)

Обсяг надходжень митних платежів до Державного бюджету України у період 2021–2023 років характеризувався відсутністю чіткої динаміки, що свідчить про значний вплив як зовнішніх, так і внутрішніх чинників на митну сферу.

Рисунок 2.9 – Динаміка надходження митних платежів до Державного бюджету в 2021 – 2023 рр., млрд. грн.

Джерело: побудовано за [45]

У 2021 році сума надходжень митних платежів становила 486,2 млрд грн, що відображало стабільний рівень надходжень, який забезпечував фінансування державних програм та функціонування бюджетних установ (Табл.2.2). Однак у 2022 році обсяги надходжень скоротилися на 38%, досягнувши 300,8 млрд грн. Таке суттєве зниження обумовлене впливом повномасштабної війни, що спричинила кардинальні зміни у зовнішньоекономічній діяльності, митному адмініструванні та контролі. Зменшення обсягів імпорту та загострення економічної ситуації, спричинені військовими діями, значно знизили можливості поповнення бюджету через митні платежі, оскільки скорочення обсягів міжнародної торгівлі звузило базу оподаткування. У 2023 році було зафіксовано відновлення надходжень, які збільшилися на 53% і склали 459,8 млрд грн. Зростання цих показників можна пояснити поступовим покращенням економічної ситуації, відновленням активності у сфері зовнішньоекономічних відносин та зростанням обсягів імпорту, що зумовило збільшення митних зборів.

У 2021 році обсяг надходжень акцизного податку становив 79 592,8 млн. грн. Цей показник відображає стабільну динаміку надходжень, що, в свою чергу, може свідчити про активну зовнішньоекономічну діяльність в Україні. Високий рівень акцизних зборів був обумовлений значними обсягами

імпорту підакцизних товарів, таких як алкогольні напої та тютюнові вироби, які мають високі ставки оподаткування. Проте в умовах глобальних економічних змін, таких як пандемія COVID-19 та її наслідки, ситуація почала змінюватися. У 2022 році надходження акцизного податку різко знизилися до 41 653,8 млн. грн., що становило падіння на 47,67%. Це зменшення можна пояснити кількома факторами. По-перше, зменшення обсягів імпорту підакцизних товарів через вплив військових дій та економічної нестабільності в країні. По-друге, значне скорочення споживання цих товарів унаслідок змін у поведінці споживачів в умовах кризи. Також можливе збільшення контрабандних поставок, що призвело до зниження легальних надходжень.

Таблиця 2.2 – Динаміка та структура доходів державного бюджету України за статтями доходів в 2021-2023 рр., млн. грн.

2021 рік	млн. грн.	Питома вага, %
Усього	1296852,9	100.00%
Податкові надходження	1107090,9	85.37%
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	79592,8	6.14%
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	380714,4	29.36%
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	38177,2	2.94%
Ввізне мито	36854,9	2.84%
2022 рік	млн. грн.	Питома вага, %
Усього	1787395,6	100.00%
Податкові надходження	949764,4	53.14%
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	41653,8	2.33%
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	253053	14.16%
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	26246	1.47%
2023 рік	млн. грн.	Питома вага, %
Усього (без урахування міжбюджетних трансфертів)	3104306,6	100.00%
Податкові надходження	1638085	52.77%
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	81388,1	2.62%
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	366158	11.80%
Інші податки, що пов'язані з імпортом та експортом товарів	12253,9	0,39%

Джерело: побудовано за [45]

Однак у 2023 році ситуація змінилася, і надходження акцизного податку зросли до 81 388,1 млн. грн., що відображає приріст на 95,39% у порівнянні з попереднім роком. Це суттєве зростання може свідчити про відновлення імпорту підакцизних товарів, а також про адаптацію ринку до нових умов. Відновлення легальних поставок і збільшення споживання підакцизних товарів, ймовірно, стало наслідком стабілізації економічної ситуації, покращення умов для ведення бізнесу та зростання купівельної спроможності населення. (Рис.2.10)

Рисунок 2.10 – Динаміка акцизного податку з ввезених в Україну підакцизних товарів до Державного бюджету в 2021 – 2023 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано за [45]

Упродовж 2021 року обсяг надходжень ПДВ з імпортних товарів становив 38 177,2 млн. грн. Цей показник вказує на стабільний рівень активності в сфері імпорту, де ПДВ є одним з основних джерел наповнення бюджету. Однак, незважаючи на загальний позитивний тренд, існували ризики, пов'язані із зменшенням обсягів імпорту, що може вплинути на надходження цього податку в майбутньому. У 2022 році надходження ПДВ різко зросли до 253 053 млн. грн., що становить приріст на 562,84% у порівнянні з попереднім роком. Це суттєве зростання можна пояснити кількома чинниками. По-перше, з початком військових дій в Україні зросла потреба в імпорті критично важливих товарів, таких як продукти харчування,

медикаменти, та обладнання. По-друге, можливе збільшення ставок ПДВ на певні категорії товарів з метою підвищення доходів бюджету. Також важливим фактором є зміни в імпортній політиці, які могли стимулювати легальні постачання. (рис.2.11)

В 2023 році обсяги надходжень ПДВ з імпортних товарів залишилися високими, досягнувши 366 158 млн. грн., що відображає приріст на 44,70%. Це свідчить про стабілізацію економіки та адаптацію імпортерів до нових умов ринку. Підвищення обсягів імпорту свідчить про відновлення ділової активності та повернення до нормального функціонування ринку, що, в свою чергу, позитивно вплинуло на надходження ПДВ.

Рисунок 2.11 – Динаміка податку на додану вартість з імпортних товарів до Державного бюджету в 2021 – 2023 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано за [45]

За підсумками 2021 року обсяг надходжень інших податків становив 367 130 млн грн, що відображає активну зовнішньоекономічну діяльність та високу залежність економіки України від міжнародної торгівлі. У 2022 році відбулося різке скорочення цих надходжень до 6 093,2 млн грн, що відповідає падінню на 98,34%. Такий суттєвий спад обумовлений наслідками військових дій, які спричинили значне зменшення обсягів зовнішньоекономічної діяльності, зокрема скорочення імпорту та експорту товарів (Рис.2.12).

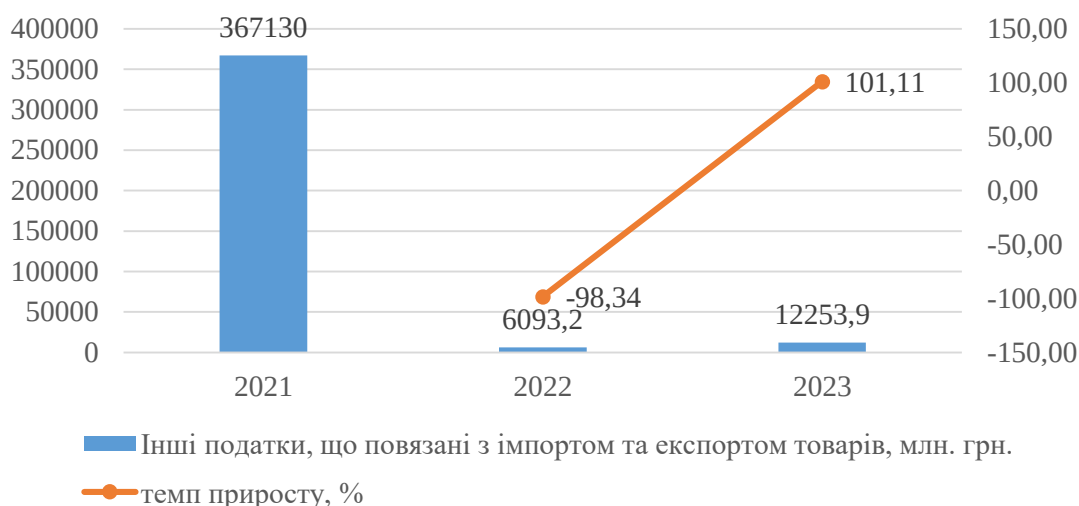

Рисунок 2.12 – Динаміка інших податкових надходжень, що пов'язані з імпортом та експортом товарів до Державного бюджету в 2021 – 2023 рр., млн. грн. [45]

Економічна нестабільність, а також трансформація споживчих та бізнесових моделей поведінки суттєво вплинули на дані показники. У військових умовах органи державної влади могли перерозподілити ресурси на адміністрування інших категорій податків, що також сприяло зниженню надходжень у цьому сегменті.

У 2023 році спостерігалось часткове відновлення надходжень, які зросли до 12 253,9 млн грн, що свідчить про приріст на 101,11% у порівнянні з попереднім роком (Рис.2.13). Таке зростання вказує на поступову стабілізацію економічної ситуації, пожвавлення зовнішньоекономічної діяльності та покращення умов для бізнесу. Крім того, збільшення надходжень може бути пов'язане зі змінами державної політики щодо стимулювання зовнішньоекономічної діяльності, зокрема через впровадження нових податкових механізмів або програм підтримки експортерів.

Рисунок 2.13 – Динаміка питомої ваги надходжень митних платежів до Державного бюджету в 2021 – 2023 рр., %

Джерело: побудовано за [45]

У 2021 році частка надходжень митних платежів у загальному обсязі доходів державного бюджету становила 37,39%, що свідчить про їх важливу роль у формуванні фінансових ресурсів для державних програм і соціальних потреб (Рис.2.13). Цей показник був зумовлений високими обсягами імпорту та активною зовнішньоекономічною діяльністю, що забезпечувало стабільність державного фінансування. Однак у 2022 році спостерігалось значне зниження частки митних платежів до 16,83%, що є скороченням на 20,56%. Це падіння було наслідком численних викликів, зокрема військових дій, які призвели до зниження обсягів імпорту та експорту товарів. Зміни у зовнішньоекономічній ситуації негативно вплинули на надходження до державного бюджету, зокрема на митні платежі. У 2023 році спостерігалася подальша тенденція до зниження частки митних надходжень, яка склала 14,81%, що є скороченням на 2,02%. Це вказує на продовження зменшення ролі митних платежів у загальному фінансуванні бюджету. Така динаміка може свідчити про загальні економічні труднощі та необхідність адаптації митної політики до нових умов, спричинених повномасштабною війною та змінами у глобальних ланцюгах постачання.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ПОКРАЩЕННЯ СТАНУ БОРОТЬБИ З КОНТРАБАНДОЮ ТА ПОРУШЕННЯМИ МИТНИХ ПРАВИЛ У КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

3.1 Європейський досвід боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил

У сучасних умовах митні правила та процедури набувають дедалі більшого значення в системі економічних відносин між державами. Ефективний контроль за дотриманням митних процедур та протидія порушенням митного законодавства суттєво впливають на функціонування міжнародного торговельного середовища, забезпечуючи справедливі й конкурентні умови для всіх учасників. Підтримання правомірності у сфері митних відносин є ключовим чинником економічного розвитку держави. Відтак, у контексті досвіду протидії митним порушенням важливо не лише запроваджувати ефективні механізми виявлення і попередження неправомірних дій, але й сприяти підвищенню правосвідомості учасників торговельних відносин щодо важливості дотримання митних норм. Вивчення європейського досвіду дає змогу виокремити дієві практики та інноваційні підходи до організації митного контролю. Особливої уваги заслуговує впровадження сучасних технологій, таких як електронні системи моніторингу, обробки та аналізу даних, що підвищують точність і швидкість здійснення митних операцій.

Бюджет ЄС в основному фінансується з трьох джерел доходів, відомих як «власні ресурси»:

- мита на імпорт з-за меж ЄС
- ПДВ
- національні внески.

Оскільки ці три джерела становлять близько 98% бюджету ЄС, їхній захист від шахрайства має життєво важливе значення. OLAF відіграє важливу роль від імені ЄС, борючись з одним із найпоширеніших видів митного шахрайства – ухиленням фірм від сплати мит, включаючи антидемпінгові мита.

Мита засновані на походження та вартості товарів та їх класифікації (митний тариф, який застосовуватиметься). Фальсифікація будь-якого з цих факторів під час імпорту чи експорту продукції є шахрайством. Це включає в себе:

- помилкова заява про походження товару
- декларування нижчої вартості товару («заниження вартості»)
- неправильна класифікація товару (неправильний товарний код/'CN-код')
- контрабанда товарів (тобто ввезення/вивезення без митної декларації).

Для забезпечення правильного застосування митних правил ЄС митні органи ЄС та національні митні органи тісно співпрацюють та обмінюються інформацією.

Транскордонний характер митного шахрайства вимагає від національних органів спільної роботи щодо запобігання, розслідування та переслідування порушень митного законодавства. У контексті ЄС це називається «взаємодопомога». Правила того, як має здійснюватися ця співпраця, викладені у Постанові 515/97. Особлива увага приділяється обміну інформацією, у тому числі підозрілою:

- мігранти та їх рух пересування;
- місця зберігання товарів;
- переміщення товарів;
- транспортні засоби.

Інші форми співробітництва включають:

- адміністративні розслідування – орган влади однієї держави-члена може запросити допомогу у своїх колег в іншій країні ЄС;
- спонтанний обмін інформацією – органи влади обмінюються відповідною інформацією між собою щоразу, коли вбачають у цьому необхідність;
- співпраця з Комісією (OLAF) – коли справа має європейський вимір.

Місія OLAF – виявляти, розслідувати та припиняти шахрайство з фондами ЄС. OLAF виконує свою місію таким чином:

1) проведення незалежних розслідувань випадків шахрайства та корупції з використанням фондів ЄС, щоб гарантувати, що всі гроші платників податків ЄС підуть на проекти, які можуть створити робочі місця та сприяти зростанню в Європі;

2) сприяння зміцненню довіри громадян до інститутів ЄС шляхом розслідування серйозних провин з боку співробітників ЄС та членів інститутів ЄС;

3) розробка розумної політики ЄС щодо боротьби з шахрайством.

У рамках своєї незалежної слідчої функції OLAF може розслідувати справи, пов'язані з шахрайством, корупцією та іншими правопорушеннями, що стосуються фінансових інтересів ЄС щодо:

1) всі витрати ЄС: основними категоріями видатків є структурні фонди, фонди сільськогосподарської політики та розвитку сільських районів, прямі витрати та зовнішня допомога;

2) деякі статті доходів ЄС, переважно мита;

3) підозри у серйозних неправомірних діях з боку співробітників ЄС та членів інституцій ЄС.

Спільні митні операції (СТО) – національні органи влади та OLAF проводять спеціальні перевірки протягом обмеженого періоду часу для боротьби з шахрайством у певних зонах підвищеного ризику.

Все вищевикладене доповнюється Регламентом 1525/2015, який:

- встановлює терміни подання національними органами документів, необхідних для розслідування (щоб прискорити розслідування OLAF);
- полегшує використання інформації, отриманої в рамках цих угод про співпрацю, як докази в національних судових розглядах.

Для виявлення та розслідування митного шахрайства на національному та європейському рівнях національні органи влади та слідчі OLAF використовують бази даних та ІТ-інструменти для збору та швидкого обміну даними. Деякі з них були створені відповідно до Постанови 515/97, включаючи низку баз даних, доступних через Інформаційну систему боротьби з шахрайством (платформу для безпечного обміну даними між органами влади):

CIS – відстежує товари, що ввозяться та вивозяться з ЄС;

ФІДЕ – допомагає владі знайти відповідного іноземного партнера для справи;

CSM – відстежує контейнери, що в'їжджають та виїжджають із ЄС;

IET – дані про ввезення, вивезення та транзит товарів до ЄС;

СНД – Митна інформаційна система.

1. CIS – це безпечна центральна база даних, доступна національним митним органам та OLAF. Вона дозволяє їм обмінюватися даними про товари, що переміщуються до ЄС та з нього. Вона також містить інформацію про передбачувані або встановлені порушення та митне шахрайство, включаючи митні розслідування, а також прохання про вжиття конкретних заходів.

Дані в системі можуть стосуватися:

- товарів;
- транспортних засобів;
- підприємств;
- людей;
- тенденцій шахрайства;
- наявності експертизи;
- товарів, що були затримані, заарештовані чи конфісковані;

- готівкові кошти, що були затримані, вилучені або конфісковані.

2. FIDE – база даних ідентифікації файлів. При розслідуванні діяльності окремих осіб та підприємств OLAF та національні органи влади можуть використовувати FIDE для виявлення органів влади в інших країнах ЄС, які розслідують або розслідували ті самі справи.

3. CSM – повідомлення про стан контейнера. CSM містить інформацію про переміщення контейнерів, що в'їжджають або виїжджають із ЄС, у формі повідомлень, що надаються морськими перевізниками. Для контейнерів, які виїжджають із ЄС, дані охоплюють лише акцизні товари (тютюн, алкоголь, енергоносії тощо). Детальна інформація про те, коли перевізники повинні надсилати CSM, у якому форматі та як (метод передачі), викладено в Регламенті 2016/345.

4. IET – Імпорт, експорт та транзит. Бази даних IET збирають дані про товари, що ввозяться, вивозяться та транзитні через територію ЄС (при експорті дані збираються лише за підакцизними товарами, такими як тютюн, алкоголь та енергоносії).

Співробітники митниці та аналітики OLAF можуть перевіряти ще раз інформацію з IET з CSM (і навпаки), щоб краще відстежувати підозрілі поставки та виявляти випадки митного шахрайства.

Комісія спільно з її Об'єднаним дослідницьким центром розробила інші аналітичні інструменти для моніторингу та виявлення підозрілої діяльності на митниці та наразі розробляє проект з аналізу митних даних. Це допоможе національним органам влади:

- максимально ефективно використовувати наявні в їх розпорядженні дані та джерела даних
- посилити свій аналітичний потенціал у боротьбі з митним шахрайством.

Мета полягає в тому, щоб сформувати співтовариство експертів у цій галузі з числа членів Комісії та країн ЄС, покращити співпрацю всіх учасників та зрештою зробити боротьбу з митним шахрайством більш ефективною.

Митний союз ЄС, створений у 1968 році, спрощує торгівлю для компаній ЄС, гармонізує мита на товари з-за меж ЄС та допомагає захищати громадян, тварин та довкілля Європи. На практиці Митний союз означає, що митні органи всіх країн ЄС працюють разом, ніби вони були єдиним цілим. Вони застосовують однакові тарифи до товарів, що імпортуються на їхню територію з решти світу, і не застосовують жодних внутрішніх тарифів. У випадку ЄС це означає, що при перевезенні товарів з однієї країни ЄС до іншої не стягується мито. Мито з товарів, що імпортуються до ЄС, становить близько 14% від загального бюджету ЄС як частину його «традиційних власних ресурсів».

Митний контроль на зовнішніх кордонах ЄС захищає споживачів від товарів та продуктів, які можуть бути небезпечними або шкідливими для їхнього здоров'я. Він захищає тварин і навколишнє середовище, борючись із незаконною торгівлею зникаючими видами та запобігаючи захворюванням рослин і тварин.

Митні органи працюють разом із політичними та імміграційними службами у боротьбі з організованою злочинністю та тероризмом. Вони борються із торгівлею людьми, наркотиками, зброєю та контрафактними товарами, а також перевіряють, що туристи з великими сумами готівки не відмивають гроші, не ухиляються від сплати податків і навіть не фінансують злочинні організації.

Митні органи ЄС також борються із шахрайством з податками та митами з боку підприємств та приватних осіб, яке позбавляє національні уряди життєво важливих доходів для державних видатків.

Європейський Союз у сфері митної безпеки застосовує багаторівневий підхід до управління ризиками, що передбачає комплекс заходів та ініціатив, які взаємодоповнюють один одного та залучають установи різних рівнів, включаючи уряди, приватний сектор, міжнародні організації та торговельних партнерів. Такий підхід сприяє усуненню прогалин у безпеці, ліквідації дублювання функцій та конфліктів у відповідальності, а також дозволяє

досягти оптимального балансу між безпекою та можливостями торгівлі [13].

ЄС виділяє ключові напрями для забезпечення митної безпеки, зокрема:

- захист ланцюгів постачання;
- транспортні режими для товарів;
- морські, повітряні, автомобільні та залізничні перевезення;
- окремі торговельні сегменти:
 - 1) поштові відправлення;
 - 2) електронна комерція;
- безпечний обіг небезпечних товарів (подвійного призначення, хімічної продукції тощо);
- міжнародна співпраця в галузі безпеки;
- співпраця в рамках Всесвітньої митної організації.

Основні правові акти Європейського Союзу (ЄС), спрямовані на боротьбу з порушеннями митного законодавства, формують комплексну систему правил та процедур, що гарантує ефективний контроль за переміщенням товарів через митний кордон ЄС. До цієї системи входить Митний кодекс Співтовариства (МКСТ), що визначає загальні стандарти та норми для здійснення митних операцій. Регламент (ЄС) № 952/2013 розширює та деталізує положення МКСТ, зокрема уточнює правила та процедури митного контролю, включаючи обов'язкові декларації. Директива (ЄС) 2015/2446 конкретизує аспекти застосування МКСТ, особливо у сферах митного оформлення, контролю обігу товарів та ведення митної статистики [46;47].

Загальний регламент про захист даних (GDPR), представлений Регламентом (ЄС) 2016/679, визначає правила обробки персональних даних у контексті митних операцій. Окрім цього, існує низка рішень та регламентів ЄС, що регулюють специфічні аспекти митної політики, включаючи особливі митні процедури, пільги та контроль за товарами високого ризику [48]. Така нормативно-правова база спрямована на створення єдиної ефективної системи

митного контролю, яка забезпечує безпеку та полегшує процес перетину митного кордону ЄС.

Важливою складовою є необхідність постійного відстеження змін у законодавстві ЄС через офіційні джерела, що дозволяє забезпечити відповідність останнім вимогам і нормам. Комплекс цих правових актів слугує основою для формування єдиної митної території в ЄС, що сприяє розвитку та зміцненню внутрішнього ринку. Його реалізація охоплює не лише стандартизацію митних процедур, але й застосування сучасних інформаційних технологій для автоматизації митного контролю та ефективного обміну даними між митними органами. Особливу увагу приділено спрощенню та гармонізації митних процедур, що мінімізує бюрократичні перепони та сприяє швидшому переміщенню товарів.

Регламенти ЄС включають заходи, спрямовані на протидію порушенням митного законодавства. Завдяки впровадженню системи взаємного визнання стандартів, уніфікації процедур та строгому дотриманню норм, ЄС забезпечує відповідність ввезених товарів вимогам безпеки та якості. В умовах змін геополітичної ситуації Європейський Союз розглядає можливість оновлення митного законодавства з метою ефективного управління сучасними викликами та збереження конкурентоспроможності свого економічного простору.

Серйозні правопорушення, пов'язані з несплатою або недоплатою податків під час митного оформлення товарів, у всіх країнах Європейського Союзу розглядаються як кримінально каране ухилення від сплати податків. Однак, у випадках, коли сума несплачених податків є незначною або недоплата відбулася без наміру, в окремих країнах застосовуються адміністративні санкції. Наприклад, відповідно до статті 234 Митного кодексу Болгарії, за уникнення або спробу уникнення повної або часткової сплати митних платежів на фізичних або юридичних осіб накладається штраф у розмірі від 100 до 200 відсотків від несплаченої суми податків. Незаконно переміщувані товари, що стали предметом правопорушення, підлягають

конфіскації на користь держави, незалежно від їх власності. У випадку, якщо такі товари відсутні або вже реалізовані, з правопорушника стягується сума, що дорівнює митній вартості цих товарів. Як було зазначено раніше, Суд Європейського Союзу визнає практику накладення «подвійного» стягнення незаконною. Самостійне виправлення помилок і доплата податків розглядаються як пом'якшувальні обставини[49].

У Німеччині найбільш відповідним правопорушенням у цій категорії є необережне заниження суми податків, що підлягають сплаті, що регулюється статтею 378 Податкового кодексу. Відповідно до цієї статті, адміністративне правопорушення вчиняється особою, яка, будучи платником податків, легковажно порушує встановлені норми. У таких випадках може бути накладено штраф до 50 тисяч євро. Однак, штраф не застосовується, якщо платник податків самостійно повідомляє митний орган про помилку і доплачує несплачені податки до моменту відкриття провадження у справі або накладення штрафу.

В Угорщині стаття 209 Закону про правопорушення, розслідування правопорушень та систему їх реєстрації визначає, що особа, яка вилучає товари під час митного контролю або надає неправдиві відомості в декларації щодо митного боргу, інших зборів або обставин, що мають значення для визначення чи стягнення податків, підлягає відповідальності, якщо матеріальна шкода не перевищує п'ятсот тисяч форинтів (приблизно 1410 євро). Якщо несплата податків відбулася з необережності, це кваліфікується як адміністративне правопорушення, незалежно від суми недоплат. За порушення статті 209 може бути накладено штраф у розмірі від 5 000 до 150 000 форинтів.

Європейський досвід криміналізації контрабанди свідчить, що в ряді розвинених країн зі стабільною економікою значну увагу приділяють економічним стимулам для протидії контрабанді, враховуючи високий рівень правосвідомості бізнесу та громадян. Водночас кримінальна відповідальність за контрабанду, зокрема підакцизних товарів, зберігає своє місце серед

регуляторних важелів. Наприклад, у деяких країнах Європейського Союзу, таких як Італія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Швеція, Німеччина, Угорщина та інших, встановлено жорсткі санкції за контрабанду. Так, німецьке законодавство передбачає, що особа, яка ухиляється від сплати імпортного чи експортного мита або порушує монопольні правила в комерційних цілях, карається позбавленням волі на строк від шести місяців до десяти років. У менш тяжких випадках передбачене покарання у вигляді позбавлення волі до п'яти років або штрафу[50].

Досвід Польщі та Німеччини у сфері протидії порушенням митних норм вирізняється комплексним і ефективним підходом. Обидві країни широко впроваджують сучасні технології для автоматизації контролю за рухом товарів, що значно підвищує здатність виявляти й усувати порушення митного законодавства. Ключовим напрямом є розвиток і впровадження автоматизованих систем обробки даних, що суттєво спрощує та прискорює процеси митного оформлення. На думку М. Пастернак-Малицької (Pasternak-Malicka, 2022), вагоме значення також має постійне підвищення кваліфікації митних службовців та інших відповідальних осіб для забезпечення високого рівня їх професійної підготовки [51, с.29].

Крім того, митні служби Польщі та Німеччини активно співпрацюють із закордонними партнерами у межах обміну інформацією щодо вантажів і спільних заходів для протидії міжнародним порушенням.

У Польщі діє низка важливих законодавчих актів, що регулюють митну діяльність. Зокрема, Закон про мито та тарифи визначає базові принципи та правила, що регулюють встановлення митних тарифів і ставок ввізного та вивізного мита, а також порядок оформлення митних декларацій і проведення інспекцій. Закон про митний контроль регулює процедури контролю за товарами, що перетинають державний кордон, передбачаючи документальний і фізичний огляд вантажів, процедури затримання та конфіскації товарів у випадку виявлення порушень [52].

Закон про митну службу визначає правовий статус і повноваження працівників митниці, а також регламентує процедури їх відбору та навчання, відповідальність за дотримання митних правил і стандартів [53].

У Німеччині митна діяльність регламентується Митним кодексом, який визначає основні принципи митної політики та встановлює загальні вимоги щодо ввезення й вивезення товарів. Цей кодекс регулює процедури митного контролю та визначає права й обов'язки усіх учасників митних процесів [54]. Закон про мито та митні платежі деталізує положення, що стосуються сплати мита та інших митних зборів, включаючи ставки митних податків, розрахункові процедури та умови вивезення товарів з митної території Німеччини.

Закон про митні органи регламентує функціонування митних структур і встановлює їхні повноваження, а також процедури співпраці з іншими органами в рамках протидії порушенням митного законодавства [55]. Ці нормативні акти формують основні засади митної діяльності в Німеччині й забезпечують прозору структуру регулювання операцій із перетину товарів через кордони як Німеччини, так і Польщі.

3.2 Шляхи підвищення ефективності боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил у контексті дотримання митної безпеки держави

Контрабанда залишається однією з ключових проблем для багатьох країн світу, включаючи Україну. Це явище викликає суттєві втрати для державного бюджету, зумовлені поширеною практикою незаконного ввезення товарів та ухилення від митних процедур. Такі дії становлять серйозну загрозу економічній стійкості країни і можуть призвести до значних негативних наслідків для фінансової системи.

Вплив контрабанди на бюджетні надходження та соціальні програми в Україні становить важливий аспект економічної динаміки, що вимагає подальшого аналізу та вдосконалення стратегій, спрямованих на запобігання її негативним наслідкам. По-перше, несплачені митні платежі внаслідок контрабанди призводять до суттєвого скорочення доходів державного бюджету. Нестача фінансових ресурсів обмежує можливості уряду у фінансуванні соціальних програм, освіти та охорони здоров'я. Це створює перешкоди для забезпечення необхідних ресурсів для вирішення актуальних соціальних проблем та підвищення якості життя громадян.

По-друге, негативний вплив контрабанди на бюджет призводить до поглиблення соціальних проблем, зокрема безробіття та соціальної нерівності. Соціальні програми та ініціативи можуть відігравати значну роль у розв'язанні цих питань, однак обмеження бюджетних ресурсів ускладнює їх реалізацію. Скорочення економічного зростання, спричинене контрабандою, може викликати підвищення рівня безробіття та погіршення умов праці, що, в свою чергу, загострює соціальну нерівність та викликає відчуття економічної нестабільності серед населення.

Зростання соціальної невпевненості може призвести до громадянського обурення та протестів проти державної політики, що в умовах економічної нестабільності може мати серйозні наслідки. Ці наслідки можуть бути використані зовнішніми ворогами, що погіршить ситуацію як на фронті, так і в суспільстві, а також на міжнародній арені. Усі ці чинники, які слід розглядати в контексті впливу контрабанди на бюджет та соціальний розвиток, підкреслюють необхідність розробки комплексних стратегій для боротьби з цим явищем та забезпечення стабільного й збалансованого соціально-економічного розвитку України.

Причини виникнення контрабанди в Україні можна розглядати як наслідок взаємодії численних факторів, які створюють сприятливі умови для розвитку нелегальних транзакцій та незаконного обігу товарів. По-перше, корупція в контролюючих органах, зокрема в митній та прикордонній

службах, є однією з ключових причин контрабанди. Корупційні схеми формують умови для здійснення незаконних операцій та проникнення контрабандних товарів через державний контроль.

По-друге, високі митні ставки, акцизи та податок на додану вартість (ПДВ) також сприяють зростанню контрабанди. Значні податкові зобов'язання знижують конкурентоспроможність легальних товарів і спонукають до використання обхідних схем для імпорту.

Третім важливим чинником є недосконалість законодавства та процедур митного оформлення. Відсутність чітко визначених норм у правових актах і нормативній базі створює прогалини, які можуть використовувати контрабандисти. До того ж, низький рівень співпраці між країнами також суттєво впливає на цю проблему. Обмежена взаємодія між правоохоронними та контролюючими органами України та сусідніх держав ускладнює обмін інформацією і координацію спільних дій у боротьбі з контрабандою.

Додатково, високий рівень безробіття в прикордонних регіонах, зумовлений недостатньою кількістю робочих місць, сприяє розвитку незаконної діяльності серед населення для отримання додаткового доходу.

Низька ефективність митного та прикордонного контролю через брак сучасних технічних засобів і недостатню підготовку персоналу також обмежує можливості виявлення та запобігання контрабанді. Географічне та транспортне розташування України, яка знаходиться на перетині важливих транспортних маршрутів, також сприяє збільшенню контрабандної діяльності через легкий доступ до різних ринків.

Таким чином, поєднання цих факторів створює умови, за яких контрабанда стає серйозною економічною та соціальною проблемою в Україні. Для її подолання необхідний комплексний і системний підхід, що охоплює вдосконалення законодавства, посилення контролю та розвиток міжнародного співробітництва.

Розроблення стимулів для підтримки легальних торговельних операцій та зменшення можливостей для контрабанди є критично важливим завданням у сфері митного управління. Основним акцентом має бути створення

сприятливих умов для легальної торгівлі шляхом впровадження ефективних стимулюючих механізмів, зокрема податкових пільг, спрощеного митного контролю та залучення представників ринку до обговорення актуальних проблем. Такі заходи не лише сприяють збільшенню обсягів легальної торгівлі, але й знижують мотивацію до здійснення нелегальних операцій, впливаючи на ключові мотиваційні фактори контрабандистів.

Ефективне митне регулювання й контроль є базовими складовими для запобігання недеklarованій та нелегальній торгівлі. Це вимагає модернізації митних процедур, запровадження інноваційних технологій і підвищення професійної компетентності персоналу. Удосконалений митний контроль забезпечує прозорість та точність оформлення митних декларацій, сприяючи виявленню правопорушень і мінімізації ризиків незаконної діяльності. Регулювання в цьому контексті виступає як системний інструмент, що дозволяє адаптувати митну політику до змін у торговельному середовищі та забезпечує її відповідність сучасним викликам.

Загалом, легалізація та ефективне регулювання торговельних процесів мають стратегічне значення для підтримки легальної економічної діяльності та протидії контрабанді. Зазначені заходи сприяють формуванню прозорого та стійкого торговельного середовища, що позитивно впливає на економічний розвиток, підтримку фінансової стабільності та посилення ролі держави у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності.

Особливе значення має забезпечення узгодженості національної податкової політики з міжнародними стандартами та угодами. Гармонізація ставок оподаткування створює умови для розширення міжнародної торгівлі, залучення іноземних інвестицій і поглиблення економічного співробітництва. Узгодженість податкової політики з міжнародними нормами сприяє підвищенню прозорості та стабільності податкової системи, що, у свою чергу, стимулює розвиток міжнародних економічних зв'язків та інтеграцію національної економіки у глобальні ринки.

Важливим елементом цієї співпраці є взаємодія з іншими країнами у боротьбі з контрабандою. Розробка та реалізація спільних стратегій виступають ефективним інструментом для зниження рівня недекларованої та нелегальної торгівлі, яка може загрожувати економічній стабільності та безпеці. Такі зусилля сприяють обміну інформацією, впровадженню інтегрованих митних практик і забезпечують оперативну реакцію на виклики, пов'язані з недобросовісною торгівлею.

Подібний підхід не лише посилює національну безпеку та зменшує фіскальні втрати, але й допомагає зміцнити довіру міжнародних партнерів і підтримувати стабільність у глобальній економіці. Міжнародна співпраця стає невід'ємною частиною стратегії, спрямованої на формування відкритого та прозорого економічного простору.

Створення системи постійного моніторингу та аналізу ефективності податкових ставок і їх впливу на рівень контрабанди є стратегічно важливим кроком у реалізації фіскальної політики. Така система дозволяє регулярно оцінювати дієвість податкових ставок і їх вплив на економіку, зокрема на масштаби контрабанди. Моніторинг забезпечує своєчасну адаптацію податкових стратегій до змін у економічному середовищі та актуальних потреб.

Таким чином, для ефективної протидії контрабандним явищам необхідно вирішити кілька ключових завдань:

1. Встановлення суворого парламентського та громадського контролю за діяльністю митних та прикордонних органів, а також забезпечення належних санкцій за корупційні правопорушення.

2. Оптимізація ставок ввізного мита, акцизного податку та ПДВ, з урахуванням потреби захисту внутрішнього ринку.

3. Спрощення процедур митного оформлення товарів.

4. Оптимізація процесу митного оформлення вантажів шляхом скорочення бюрократичних процедур, зменшення часу виконання завдяки автоматизації, використанню спеціалізованих пристроїв, обладнання та

програмного забезпечення, а також обмеження контактів між митними працівниками та перевізникам вантажів.

5. Забезпечення взаємодії між Службою безпеки України, Міністерством внутрішніх справ, Державною прикордонною службою України, а також правоохоронними та контролюючими органами сусідніх держав, митними та податковими органами Державної фіскальної служби для обміну інформацією.

6. Модернізація технічного забезпечення митниць сучасними засобами контролю, включаючи системи відеоспостереження, електронні ваги та сканери.

7. Сприяння розвитку кінологічної служби та впровадження міжнародних методик для виявлення наркотичних засобів.

8. Декриміналізація окремих аспектів контрабанди шляхом легалізації певних видів діяльності, що мають низький рівень суспільної небезпеки, створення механізмів і стимулів для детінізації контрабандних потоків, а також використання інструментів митної амністії та формування прозорих схем ведення зовнішньоекономічної діяльності.

9. Реалізація цілеспрямованої інформаційної політики щодо запобігання контрабанді, яка включатиме популяризацію легального бізнесу, роз'яснення антисоціальної природи контрабанди та неминучості відповідальності за її здійснення.

10. Підвищення обізнаності населення через засоби масової інформації про дії державних органів у боротьбі з контрабандою та порушеннями митних норм.

Аналіз європейського досвіду свідчить про результативність заходів, які інші країни застосовують для протидії порушенням митного законодавства, і вказує на найбільш успішні підходи та стратегії. Використання сучасних технологій, зокрема електронних систем митного декларування та автоматизованого контролю, істотно знижує рівень порушень. Значущим є досвід міжнародної співпраці в сфері обміну

інформацією та координації заходів з протидії порушенням митних правил, що сприяє формуванню ефективних механізмів співпраці між митними органами та бізнесом. Тенденція у митній політиці відображає необхідність адаптації митних процедур до змін геополітичної та економічної ситуації. Національне законодавство також потребує оновлення для реалізації ефективних заходів протидії порушенням митних норм з урахуванням європейського досвіду.

Ефективне запобігання порушенням митного законодавства потребує не лише впровадження інноваційних технологій, а й реалізації освітніх заходів. Досвід європейських країн свідчить про значну увагу до навчання працівників митних органів, бізнес-середовища та громадськості з питань митного регулювання. Україна може розробити систему підвищення кваліфікації для всіх учасників митного процесу, що сприятиме підвищенню загального рівня обізнаності у митній сфері. Проведення семінарів, тренінгів і конференцій за участі експертів та представників міжнародних організацій стане ефективним засобом обміну досвідом і запозичення найкращих практик. Також розробка онлайн-ресурсів для самостійного навчання та доступу до актуальної інформації сприятиме підвищенню обізнаності зацікавлених сторін щодо митних процедур.

Європейський досвід також свідчить про акцент на внутрішньому контролі та боротьбі з корупцією в митних структурах. Впровадження ефективних систем контролю, аудиту та внутрішньої перевірки зможе зменшити кількість порушень митних норм і підвищити рівень довіри бізнесу та громадськості до митних органів. Створення незалежного органу аудиту та контролю, наділеного правом регулярних перевірок у митних установах, забезпечить об'єктивність і результативність контрольних заходів. Важливим аспектом є також розвиток механізмів звітності та оприлюднення інформації про діяльність митних органів для широкої громадськості.

На думку І. Яромія, Україна має можливість активно долучитися до міжнародних ініціатив і організацій, спрямованих на протидію порушенням митного законодавства. Налагодження тісного співробітництва з країнами, які

вже досягли успіху в цій сфері, сприятиме обміну досвідом і розробці спільних стратегій [56, с. 146].

Приєднання до міжнародних конвенцій та участь у спільних проєктах із модернізації митних технологій і стандартів сприятиме інтеграції України у світовий економічний простір і забезпечить дотримання міжнародних стандартів у сфері митної діяльності. Сучасні митні системи широко використовують аналітичні та моніторингові технології для виявлення й запобігання порушенням.

Україна має можливість покращити системи обробки та аналізу даних для автоматичного виявлення ймовірних порушень. Застосування штучного інтелекту та машинного навчання для оцінки ризиків і виявлення нестандартних ситуацій може стати ефективним засобом для підвищення швидкості та точності митного контролю.

Забезпечення доступних і гнучких митних послуг для суб'єктів господарювання становить важливий елемент у запобіганні порушенням митних норм. Досвід зарубіжних країн, що впровадили спрощені процедури та електронні сервіси для малого й середнього бізнесу, може слугувати Україні прикладом для вдосконалення власної системи. Запровадження спеціалізованих програм для малих підприємств, а також розвиток електронних сервісів для подання декларацій і отримання дозволів здатні суттєво спростити взаємодію суб'єктів господарювання з митними органами, зменшуючи ймовірність порушень. Ефективність митного контролю значною мірою залежить від використання автоматизованих систем, які сприяють виявленню та своєчасному реагуванню на порушення. Україна, модернізуючи свої митні системи, може значно полегшити митні процеси за рахунок застосування сучасних технологій.

Важливим аспектом є також співпраця між митними органами, яка сприяє уникненню непорозумінь і оперативному розв'язанню проблемних питань. Додатково, забезпечення правової підтримки підприємств є необхідним для глибшого розуміння митних норм і захисту їхніх інтересів.

Оптимізація логістичних процесів і митних процедур є критичним компонентом, який дозволяє уникнути зайвих затримок, мінімізує митні ускладнення та сприяє безперешкодному переміщенню товарів через кордон.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки.

Встановлено, що митна безпека держави є важливим елементом національної безпеки, що охоплює комплекс заходів, спрямованих на захист економічних інтересів країни, забезпечення законності при переміщенні товарів через митний кордон, попередження контрабанди та інших митних правопорушень. Митна безпека країни базується на інтеграції різних складових, кожна з яких відіграє важливу роль у захисті економічних інтересів держави та забезпеченні стабільності зовнішньоекономічної діяльності. Вона є невід'ємною частиною системи національної безпеки, оскільки митний контроль безпосередньо впливає на економічну стабільність і суверенітет держави.

Визначено, що боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил має стратегічне значення для забезпечення економічної стабільності, безпеки та правопорядку в державі. Ефективні заходи в цій сфері сприяють розвитку економіки, забезпечують захист населення і навколишнього середовища, а також підвищують ефективність митних органів. Боротьба з порушеннями митних правил являє собою систему заходів, спрямованих на виявлення, попередження та припинення порушень законодавства, що регулює порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон. Сучасні визначення боротьби з порушеннями митних правил акцентують увагу на важливості правозастосування, організаційних заходів, використання сучасних технологій та співпраці на міжнародному рівні. Всі ці елементи є необхідними для ефективного функціонування митної системи та забезпечення національних інтересів держави.

Досліджено, що ефективна боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил є однією з ключових завдань для забезпечення економічної безпеки та стабільності держави. В сучасних умовах акцент робиться на

інтеграції передових технологій та створенні сприятливих умов для легальної торгівлі. Це включає покращення управління ризиками шляхом впровадження сучасних інформаційних систем, які дозволяють вчасно виявляти та попереджувати спроби незаконного переміщення товарів через кордон. Розвиток і автоматизація митного контролю значно знижує можливості для порушень, оскільки виключає людський фактор і підвищує прозорість митних операцій. З метою зменшення можливостей для контрабанди, також здійснюється посилення міжнародної співпраці між митними органами різних країн, що дозволяє обмінюватися інформацією та координувати зусилля в реальному часі. Важливу роль відіграє і вдосконалення законодавчої бази, що передбачає жорсткі санкції за порушення митних правил, а також спрощення процедур для добросовісних учасників зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, значна увага приділяється підвищенню кваліфікації працівників митних органів, щоб вони могли оперативно реагувати на нові виклики та загрози. Важливим є і формування в суспільстві розуміння важливості дотримання митних правил, що сприяє зниженню рівня правопорушень.

Встановлено, що об'єктом митної безпеки держави є митні інтереси, тоді як предметом виступає діяльність держави щодо забезпечення цих національних інтересів. Відповідно до статті 6 Митного кодексу України, митні інтереси складають національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягаються шляхом здійснення митної справи. Згідно зі статтею 543 того ж кодексу, безпосереднє здійснення митної справи покладено на митні органи, які, у свою чергу, є основними суб'єктами забезпечення митної безпеки. Важливими суб'єктами цієї діяльності також є Кабінет Міністрів України та Міністерство фінансів України. Отже, комплексний підхід до забезпечення митної безпеки в Україні є необхідним для ефективної реалізації національних інтересів та реагування на сучасні виклики в умовах глобалізації та інтеграції у світову економіку.

Досліджено, що обсяг надходжень митних платежів до Державного бюджету України у період 2021–2023 років характеризувався відсутністю

чіткої динаміки, що свідчить про значний вплив як зовнішніх, так і внутрішніх чинників на митну сферу. У 2021 році сума надходжень митних платежів становила 486,2 млрд грн, що відображало стабільний рівень надходжень, який забезпечував фінансування державних програм та функціонування бюджетних установ. Однак у 2022 році обсяги надходжень скоротилися на 38%, досягнувши 300,8 млрд грн. Таке суттєве зниження обумовлене впливом повномасштабної війни, що спричинила кардинальні зміни у зовнішньоекономічній діяльності, митному адмініструванні та контролі. Зменшення обсягів імпорту та загострення економічної ситуації, спричинені військовими діями, значно знизили можливості поповнення бюджету через митні платежі, оскільки скорочення обсягів міжнародної торгівлі звузило базу оподаткування. У 2023 році було зафіксовано відновлення надходжень, які збільшилися на 53% і склали 459,8 млрд грн. Зростання цих показників можна пояснити поступовим покращенням економічної ситуації, відновленням активності у сфері зовнішньоекономічних відносин та зростанням обсягів імпорту, що зумовило збільшення митних зборів.

Визначено, що за підсумками 2021 року обсяг надходжень інших податків становив 367 130 млн грн, що відображає активну зовнішньоекономічну діяльність та високу залежність економіки України від міжнародної торгівлі. У 2022 році відбулося різке скорочення цих надходжень до 6 093,2 млн грн, що відповідає падінню на 98,34%. Такий суттєвий спад обумовлений наслідками військових дій, які спричинили значне зменшення обсягів зовнішньоекономічної діяльності, зокрема скорочення імпорту та експорту товарів. Економічна нестабільність, а також трансформація споживчих та бізнесових моделей поведінки суттєво вплинули на дані показники. У військових умовах органи державної влади могли перерозподілити ресурси на адміністрування інших категорій податків, що також сприяло зниженню надходжень у цьому сегменті. У 2023 році спостерігалось часткове відновлення надходжень, які зросли до 12 253,9 млн грн, що свідчить про приріст на 101,11% у порівнянні з попереднім роком.

Таке зростання вказує на поступову стабілізацію економічної ситуації, пожвавлення зовнішньоекономічної діяльності та покращення умов для бізнесу. Крім того, збільшення надходжень може бути пов'язане зі змінами державної політики щодо стимулювання зовнішньоекономічної діяльності, зокрема через впровадження нових податкових механізмів або програм підтримки експортерів.

Встановлено, що серйозні правопорушення, пов'язані з несплатою або недоплатою податків під час митного оформлення товарів, у всіх країнах Європейського Союзу розглядаються як кримінально каране ухилення від сплати податків. Однак, у випадках, коли сума несплачених податків є незначною або недоплата відбулася без наміру, в окремих країнах застосовуються адміністративні санкції. Наприклад, відповідно до статті 234 Митного кодексу Болгарії, за уникнення або спробу уникнення повної або часткової сплати митних платежів на фізичних або юридичних осіб накладається штраф у розмірі від 100 до 200 відсотків від несплаченої суми податків. Незаконно переміщувані товари, що стали предметом правопорушення, підлягають конфіскації на користь держави, незалежно від їх власності. У випадку, якщо такі товари відсутні або вже реалізовані, з правопорушника стягується сума, що дорівнює митній вартості цих товарів. Як було зазначено раніше, Суд Європейського Союзу визнає практику накладення «подвійного» стягнення незаконною. Самостійне виправлення помилок і доплата податків розглядаються як пом'якшувальні обставини.

Досліджено, що Європейський досвід також свідчить про акцент на внутрішньому контролі та боротьбі з корупцією в митних структурах. Впровадження ефективних систем контролю, аудиту та внутрішньої перевірки зможе зменшити кількість порушень митних норм і підвищити рівень довіри бізнесу та громадськості до митних органів. Створення незалежного органу аудиту та контролю, наділеного правом регулярних перевірок у митних установах, забезпечить об'єктивність і результативність контрольних заходів. Важливим аспектом є також розвиток механізмів звітності та оприлюднення

інформації про діяльність митних органів для широкої громадськості. Україна має можливість активно долучитися до міжнародних ініціатив і організацій, спрямованих на протидію порушенням митного законодавства. Налагодження тісного співробітництва з країнами, які вже досягли успіху в цій сфері, сприятиме обміну досвідом і розробці спільних стратегій. Вступ до міжнародних конвенцій і участь у спільних проєктах з удосконалення митних технологій і стандартів дозволить Україні інтегруватися у світовий економічний простір і дотримуватися міжнародних стандартів у сфері митної діяльності. Сучасні митні системи широко використовують аналітичні та моніторингові технології для виявлення й запобігання порушенням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Митна безпека: методичні рекомендації до практичних завдань, лабораторних та самостійних робіт студентів спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» освітньої програми «Митна справа» першого (бакалаврського) рівня / уклад. В. Ф. Тищенко, О. В. Костяна. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2023. 40 с. URL: <http://surl.li/bzudhb> (дата звернення: 8.09.2024)
2. Коломієць О. Митна функція держави та митна справа: аспекти співвідношення. *Юридичний вісник*. 2014. №4. URL: <http://yurvisnyk.in.ua/index.php/yuridichnij-visnik-4-2014.html> (дата звернення: 10.09.2024)
3. Тертична А., Найдено О. Роль митних органів у забезпеченні митної безпеки. *Економіка та суспільство*. 2023. №48. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2251> (дата звернення: 9.09.2024)
4. Комзюк В. Т. Поняття та види принципів діяльності митних органів. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 198-202. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2013/6_2013/44.pdf (дата звернення: 11.09.2024)
5. Барилко Д. І. Митна політика зарубіжних країн: досвід для України: кваліфікаційна робота: 072. Тернопіль, 2022. 62 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/46781/1/Барилко_.pdf (дата звернення: 16.09.2024)
6. Гуцул І. А. Митна політика зарубіжних країн: навч. посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 198 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/33183/1/Посібник%20Гуцул.pdf> (дата звернення: 18.09.2024)
7. Тильчик В. В., Тарасенко Р. І. Протидія правопорушенням під час застосування податкового та митного законодавства: окремі проблеми

формування поняття. *Правова просвіта*. 2017. № 12. 96 с. URL: <http://surl.li/xsklio> (дата звернення: 18.09.2024)

8. Яромій І.В. Адміністративно-правовий механізм запобігання та протидії порушенням митних правил в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» (081 Право). Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2018. 197 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/25/4.pdf> (дата звернення: 19.09.2024)

9. Бобрижна Г. В. Аналіз зарубіжного досвіду управління митними ризиками в системі гарантування економічної безпеки держави. *Вісник Академії митної служби України*. 2012. № 1(6). С. 138–145. URL: <http://surl.li/kiheae> (дата звернення: 22.09.2024)

10. Pasternak-Malicka M. Rola Kodeksu karnego skarbowego i kontroli administracji skarbowej w walce z szarą strefą w funkcjonowaniu przedsiębiorstw. *Finanse, rynki finansowe ubezpieczenia: Zeszyty naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*. 2022. № 52 (708). Pp. 77. URL: <http://bazekon.icm.edu.pl/bazekon/element/bwmeta1.element.ekon-element-f6a36357-f0a7-3a69-bf9d-18332da6b511> (дата звернення: 22.09.2024)

11. Калініченко А. І. Митна безпека як складова національної безпеки України. *Право та інновації*. 2015. № 2 (10). URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/Kalinichenko10.pdf> (дата звернення: 26.09.2024)

12. Яромій І.В. Генезис явища порушення митних правил. *Правові та організаційні засади забезпечення державою правоохоронної функції: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 27 трав. 2016 р.)*. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 222-224.

13. Співак І.В. Митний пост-аудит: закордонний досвід на допомогу у впровадженні нової форми митного контролю в Україні. *Юридичний науковий*

електронний журнал. 2022. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/52.pdf (дата звернення: 29.09.2024)

14. Лебедева Є. О. Інформаційне забезпечення митного оформлення товарів і транспортних засобів: вивчення досвіду зарубіжних країн. *Митна справа*. 2014. № 6. С. 48–53. URL: <http://surl.li/qufknn> (дата звернення: 2.10.2024)

15. Фальковський А. О., Єршов Д. А. Митний пост-аудит як інструмент пришвидшення міжнародного товарообігу та переходу до якісно нової концепції партнерських відносин “митниця – суб’єкти ЗЕД” / А. О. Фальковський, Д. А. Єршов // *Lex Portus : юрид. наук. журн. / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред. ради), Б. А. Кормич (голов. ред.), Т. В. Аверочкіна (наук. ред., відп. секр.) [та ін.] ; НУ "ОЮА", ГО "МА Святий Миколай". - Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. - № 4. – С. 73-89. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/28d33e00-72d3-45de-a105-3edbab8a60cb> (дата звернення: 5.10.2024)*

16. Коломоєць О. В. Методологічні та історичні засади дослідження митної функції сучасної держави. *Часопис Національного університету “Острозька академія”*. Серія: *Право*. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2014_1_8 (дата звернення: 5.10.2024)

17. Сорокина С. В., Артеменко В. С., Шевченко О. Є. Митна справа: методичні вказівки для виконання практичних занять із навчальної дисципліни для студентів денної та заочної форм навчання факультету товарознавства і торговельного підприємництва ОКР «спеціаліст» зі спеціальності 7.03051002 «Товарознавство та експертиза в митній справі», ОКР «магістр» зі спеціальності 8.03051002 «Товарознавство та експертиза в митній справі»; Харк. держ.ун-т харч. та торгівлі. Харків: ХДУХТ, 2014. 90 с. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/12568> (дата звернення: 6.10.2024)

18. Дьяченко О. В., Зубко О. В. Економічна природа митного тарифу та його функції. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та*

інтелектуальної власності. 2014. Вип. 1(1). С. 176–182. URL: https://journals.uran.ua/tpa_pstu/article/view/35547 (дата звернення: 10.10.2024)

19. Допілко В. О., Явдошук Р. В. Правові засоби протидії контрабанді та порушенням митних правил на транспорті: сучасний стан. *Lex portus*. 2019. № 4 (18). С. 90–104. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/fa00c32b-09c3-493e-b1c0-674d661adf27> (дата звернення: 10.10.2024)

20. Бортнікова М.Г., Чиркова Ю.Л. Митний пост-аудит в Україні: проблемні аспекти та напрями удосконалення. *Економіка та суспільство*. 2022. №44. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1828/1763/> (дата звернення: 13.10.2024)

21. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти [Текст] : монографія / І. Г. Бережнюк. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. – 543 с. URL: <https://salo.li/de00436> (дата звернення: 14.10.2024)

22. Бортнікова, М., & Чиркова, Ю. Митний пост-аудит в Україні: проблемні аспекти та напрями удосконалення. *Економіка та суспільство*, 2022. № 44. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1828> (дата звернення: 14.10.2024)

23. Митна безпека : науковий журнал / редкол. : П. В. Пашко (голов. ред.) та ін. Ірпінь : Університет державної фіскальної служби України, 2018. Випуск 2. 248 с. URL: <http://surl.li/gjmmwq> (дата звернення: 17.10.2024)

24. Актуальні питання теорії та практики митної справи: монографія ; за заг. ред. Бережнюка І.Г.. – Хмельницький. : ПП Мельник А.А., 2013. 428 с. URL: <http://surl.li/rjljog> (дата звернення: 19.10.2024)

25. Митна політика та митна безпека України: монографія; за заг. ред. П.В.Пашка, І.Г.Бережнюка. Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2013. 338 с. URL: <https://elar.khmnmu.edu.ua/items/a4586cd5-2ae7-4ddd-afd6-b2ede03c7ef0> (дата звернення: 20.10.2024)

26. Kostiana O., Tyschenko V., Naydenko O., Ostapenko V., Omelchenko O. Customs policy of Ukraine in the context of cyclical economic development .

Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2020 . Vol. 3, No 34 (2020). P. 351-357. URL: <http://surl.li/nijxol> (дата звернення: 21.10.2024)

27. Разумова О. Поняття митної безпеки в контексті забезпечення національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №3.С. 165-168 URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/3/31.pdf> (дата звернення: 21.10.2024)

28. Даценко В. В. Митна безпека як складова економічної безпеки держави. *Ефективна економіка*. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6209> (дата звернення: 21.10.2024)

29. Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності: підручник, 5-те вид., перероб. та допов. Ірпінь: Університет ДФС України, 2019. 410 с.

30. Гребельник О.П. Митна справа: 5-те вид. оновл. та доп. Київ: ЦУЛ, 2017. 472 с. URL: https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2021/Grebelnik_2017_472.pdf

31. Гуцул, І. А. Митна політика зарубіжних країн: навч. посіб.. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 198 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/33183> (дата звернення: 24.10.2024)

32. Опорний конспект лекцій із дисципліни «Митна справа» для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» факультету управління торговельно-підприємницькою та митною діяльністю / укладач С. В. Сорокіна. Електрон. дані. Х. : ХДУХТ, 2017. 104 с. URL: https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2021/Sorokina_2017_104.pdf (дата звернення: 27.10.2024)

33. Кузьмін О.Е., Мельник О.Г., Терлецька В.О. Митна справа. Львів: Львівська політехніка, 2021. 240 с. URL: <https://odnb.odessa.ua/vnn/book/11009> (дата звернення: 28.10.2024)

34. Іванова Т.В. Митна справа: навч. посіб. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 162 с. URL: <https://ela.kpi.ua/items/a9c8498e-bbf1-41a8-a992-9c7693fe07f4> (дата звернення: 30.10.2024)

35. Разумей Г. Ю., Разумей М. М. Аналіз ризиків у митній справі: навчальний посібник. Дніпро: Університет митної справи та фінансів. 2017. 245 с. URL: <https://salo.li/bb4aa9F>(дата звернення: 1.11.2024)
36. Сидоренко О. В. Особливості правозастосування в діяльності митних постів державної фіскальної служби України. *Держава та регіони. Серія: Право*, 2019 р., № 3 (65). URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2019/36.pdf (дата звернення: 2.11.2024)
37. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>(дата звернення: 2.11.2024)
38. Статистика зовнішнього сектору НБУ URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>(дата звернення: 3.11.2024)
39. Митне оформлення товарів на період воєнного стану: ключові новації для бізнесу. URL: https://biz.ligazakon.net/news/210518_mitne-oformlennya-tovarv-naperod-vonnogo-stanu-klyuchov-novats-dlya-bznesu (дата звернення: 6.11.2024)
40. Завдання зберегти ДМС як одну з основ незалежності країни - виконане. URL: <http://www.golos.com.ua/article/361678> (дата звернення: 7.11.2024)
41. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2022 № 174. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-п#Text>(дата звернення: 8.11.2024)
42. Митне оформлення в умовах воєнного стану. URL: <https://customs.gov.ua/mitne-oformlennia-gumanitarnoyi-dopomogi-v-umovakhvoienno-go-stanu>(дата звернення: 8.11.2024)
43. Митна політика. URL: <https://mof.gov.ua/uk/customs-policy> (дата звернення: 9.11.2024)

44. Мережко Н., Караваєв Т., Калуга Н. Митна політика України під час збройної агресії РФ. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. № 6. С. 4-16.

45. Звіти діяльності Митної служби України за 2021-2023 рр. URL: <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti> (дата звернення: 14.11.2024)

46. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 від 09.10.2013 про встановлення Митного кодексу Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-13#Text (дата звернення: 14.11.2024)

47. Імплементативний регламент комісії (ЄС) 2015/2446 від 24.11.2015 щодо детальних правил імплементування певних положень Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 про встановлення Митного кодексу Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_029-15#Text (дата звернення: 14.11.2024)

48. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27.04.2016 про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 15.11.2024)

49. Санкції за порушення митних правил в державах-членах ЄС: порівняльний аналіз. URL: <https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/sankcziyi-za-porushennya-myttyh-pravyl-v-derzhavah-chlenah-yes-1.pdf> (дата звернення: 17.11.2024)

50. Максименко С.О. Зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за контрабанду товарів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/130.pdf (дата звернення: 19.11.2024)

51. Pasternak-Malicka M. Rola Kodeksu karnego skarbowego i kontroli administracji skarbowej w walce z szarą strefą w funkcjonowaniu przedsiębiorstw.

Finanse, rynki finansowe ubezpieczenia: Zeszyty naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. 2022. № 52 (708). Pp. 77.

52. Ustawa z dnia 19 marca 2004 r. Prawo celne. Opracowano na podstawie Dz.U. 2004 r. Nr 68 poz. 622. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20040680622> (дата звернення: 20.11.2024)

53. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o Służbie Celnej Dz.U. 2009 nr 168 poz.1323. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20091681323> (дата звернення: 23.11.2024)

54. Zollverwaltungsgesetz (ZollVG) vom 21. Dezember 1992. URL: <https://www.gesetze-iminternet.de/zollvg/BJNR121250992.html> (дата звернення: 23.11.2024)

55. Durchführung erlassenen Zollverordnung (ZollV) vom 23. Dezember 1993. URL: https://www.zoll.de/DE/Fachthemen/Zoelle/Rechtsgrundlagen/rechtsgrundlagen_node.html (дата звернення: 24.11.2024)

56. Яромий І. В. Щодо можливості використання зарубіжного досвіду функціонування митних органів в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6. Т. 4. С. 143–148

57. Бороденко Т.М., Левченко К.М. Митна політика України в умовах повномасштабної війни. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки», 2023. №27. с.97-102. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.12.05.2023.009> (дата звернення: 25.11.2024)

58. Бороденко Т.М. Сучасний стан адміністрування митних платежів в Україні. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». 2023. № 24.с.84-90. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.02.2023.009> (дата звернення: 26.11.2024)

59. Фінанси: підручник / С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко [та ін.] ; за ред. С. І. Юрія., В. М. Федосова. - 2-ге вид., переробл. і доповн. - К. : Знання, 2012. - 688 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця А.1. - Основні технологічні інструменти боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил

№	Назва інструменту	Призначення	Переваги
1	Рентген-сканери	Рентген-сканери використовуються для перевірки вмісту вантажів та багажу без необхідності їх фізичного розкриття. Це дозволяє швидко виявляти контрабанду, приховану всередині контейнерів, автомобілів, валіз тощо	Швидкість і ефективність перевірок, зниження часу обробки вантажів, зменшення ризику людських помилок
2	Системи управління ризиками (СУР)	Системи управління ризиками аналізують дані про митні операції, визначаючи найбільш ризиковані з них для поглибленого контролю. Ці системи використовують алгоритми та бази даних для автоматизованого визначення потенційних порушень	Оптимізація ресурсів митниці, зосередження зусиль на високоризикових вантажах, зниження кількості випадкових перевірок
3	Автоматизовані системи митного оформлення	Автоматизовані системи дозволяють електронне декларування товарів, що спрощує і прискорює митні процедури. Такі системи часто інтегровані з іншими базами даних і можуть перевіряти наявність порушень автоматично	Зменшення кількості паперової роботи, прискорення процесу митного оформлення, зниження корупційних ризиків
4	Трекінгові системи та GPS-моніторинг	Системи відстеження транспорту в реальному часі дозволяють контролювати маршрут і місцезнаходження вантажів, що рухаються через кордон. Це запобігає спробам змінити маршрут для ухилення від митного контролю	Забезпечення безперервного контролю над вантажами, зниження ризику втрати або крадіжки товарів
5	Біометричні системи	Використання біометричних даних, таких як відбитки пальців або розпізнавання обличчя, для ідентифікації осіб, які перетинають кордон. Це дозволяє точно ідентифікувати порушників, навіть якщо вони намагаються використовувати підроблені документи.	Підвищення точності ідентифікації, зменшення можливостей для фальсифікації
6	Сканери та детектори для виявлення наркотиків, вибухівки та інших заборонених предметів	Спеціальні сканери та детектори дозволяють виявляти наркотичні речовини, вибухові матеріали та інші заборонені предмети у вантажах, багажі чи особистих речах подорожуючих.	Зниження ризиків пов'язаних з незаконним обігом небезпечних речовин, підвищення безпеки на кордоні
7	Інформаційні системи та бази даних	Використання інформаційних систем та баз даних для обміну інформацією між митними службами, правоохоронними органами та іншими державними установами. Це забезпечує більш комплексний підхід до виявлення контрабанди та порушень.	Підвищення ефективності співпраці між різними службами, швидкий доступ до необхідної інформації

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1 - Основні правоохоронні заходи боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил

№	Назва інструменту	Призначення	Переваги
1	Розслідування та кримінальне переслідування	Одним із основних заходів є розслідування контрабанди та порушень митних правил, яке проводять спеціалізовані правоохоронні органи, такі як митна служба, поліція, Служба безпеки України (СБУ) тощо. Розслідування включає збір доказів, встановлення осіб, причетних до правопорушення, та притягнення їх до кримінальної відповідальності.	Ефективне розслідування та кримінальне переслідування служить як стримуючий фактор для потенційних порушників, а також сприяє зниженню рівня контрабанди
2	Оперативно-розшукові заходи	Це заходи, які включають спостереження, прослуховування, контроль за електронною поштою, агентурну роботу та інші методи, спрямовані на виявлення і попередження контрабанди. Оперативно-розшукові заходи дозволяють правоохоронцям виявляти злочинні групи та їх діяльність на ранніх етапах.	Дозволяє попереджувати контрабанду ще до її здійснення, зменшуючи кількість виявлених порушень на кордоні
3	Міжвідомча співпраця	Співпраця між різними правоохоронними органами, такими як митна служба, поліція, прикордонники, СБУ та податкова служба, є ключовим фактором у боротьбі з контрабандою. Така співпраця включає обмін інформацією, спільні операції та координацію дій.	Підвищує ефективність правоохоронних заходів завдяки поєднанню ресурсів і компетенцій різних органів.
4	Антикорупційні заходи	Контрабанда та порушення митних правил часто пов'язані з корупцією в правоохоронних органах. Тому важливим є проведення антикорупційних розслідувань, контроль за доброчесністю посадових осіб, а також впровадження механізмів прозорості та підзвітності.	Зменшує корупційні ризики, підвищує довіру до правоохоронних органів і забезпечує більш справедливе та ефективне правосуддя.
5	Міжнародне співробітництво	Контрабанда є глобальною проблемою, тому міжнародне співробітництво з іншими країнами та міжнародними організаціями є необхідним для ефективної боротьби з цим явищем. Спільні операції, обмін інформацією та координація дій дозволяють ефективніше виявляти і припиняти міжнародні контрабандні схеми.	Дозволяє боротися з транснаціональною злочинністю та забезпечує взаємну підтримку між країнами
6	Проведення спеціальних операцій	Спеціальні операції з виявлення контрабанди та порушень митних правил, такі як операції з контролю за ввезенням/вивезенням певних видів товарів, або спільні операції з міжнародними партнерами, спрямовані на нейтралізацію злочинних угруповань.	Висока ефективність у виявленні масштабних контрабандних операцій та ліквідації організованих злочинних груп.
6	Підвищення кваліфікації та навчання персоналу	Навчання та підвищення кваліфікації правоохоронців є важливою складовою у боротьбі з контрабандою. Це включає навчальні програми з новітніх методів виявлення та розслідування, а також з питань міжнародного права і співпраці.	Забезпечує правоохоронців необхідними знаннями та навичками для ефективної боротьби з новими методами контрабанди.

